

István király intelmei

**Az előszót és a jegyzeteket írta
SZIGETHY GÁBOR
sorozatszerkesztő**

Fordította: Kurcz Ágnes

TARTALOM

Sis honestus

**István király intelmei
Jegyzetek**

Függelék:

Nagyobbik legenda

Kisebbik legenda

Bodogsagus Szent István királynak innepéről

SIS HONESTUS

Szigethy Gábor előszava

*Az mi régi szent István királyunknak
koronája semmi a pallosa nélkül.*

Zrínyi Miklós, 1663.

Égtek a gyertyák, zsoltosmáztak a papok: István király szentté avatására készült az ország. Kovácsolták a glóriát.

István nagyobbik legendája, amely László király rendeletére 1077 körül íratott, szent életű, bölcs királyt fest, keresztény és emberséges uralkodót, kegyes királyt, akinek kezéhez vér, mocsok nem tapadt, s aki szent életével érdemelt magának helyet a szentek között.

Könyves Kálmán, a tudós király harminc év múlva szigorú törvényekkel igyekezett rendet teremteni elkanászodott országában. Az államalapító, birodalmat szervező Szent István királyt nagy uralkodó elődnek tekintette, s emlékét, tiszteletét kívánta alattvalóiban ébren tartani; bizonyítani: uralmának szigorúsága István uralkodásának szigorúságában gyökerezik. Megíratta István király kisebbik legendáját, amelyben a nagy király fegyelmezett államrendjéről mesél tanulságos példabeszédet a legendaíró, törvényeket megtartató kemény, határozott, erőskezü hatalomról.

E kisebbik legendában olvasható egy történet, amely a korábbi legendában nem szerepelt.

István király álomba szenderül, s egy gazember, akit aljas tette három társa bújtott föl, belopódzik a király hálószobájába, köpenye alá rejtett karddal, gyilkos indulattal. Az orozva gyilkolni készülő - a legendaíró úgy mondja: égi jelre - elejtette kardját, a fém a kövezeten megpendült, s a zaj felriasztotta álmából a királyt. A király lábai elé boruló, bocsánatért könyörgő gyalázatost István nem bünteti, kegyesen útjára engedi, de három cinkosának nevét tudakolja, hogy azokat méltóképpen büntethesse. Hartvik püspök néhány évvel későbbi legendaszerkesztményében a történet itt véget ér, ám a legendában olvasható még egy mondat: *Hogy pedig az utódoknak okulására legyenek, és tanulják meg uraikat a legnagyobb tisztelettel tisztelni, látásuktól őket megfosztotta, ártó kezüket levágatta, s akik igaztalanul az igaznak vére ellen fondorkodtak, igazságos ítélettel bajos életre jutottak.*

Hartvik püspök tehát vakításról, csonkításról nem tud. E véres tetteket - szent legendáját cirkalmazva - nem említi. Az ő királymeséjében a kegyes és bűnbocsátó, igazságos király áll előttünk. Földi szenny, evilági mocsok nem piszkolja István szent arcképét. Feltételezhetően Hartvik püspök a kisebbik legenda szövegét olvasva-másolva érdektelennek, elhagyhatónak ítélte a három összeesküvő megcsonkításáról írott mondatot. A hatalom olykor véres tettekre kényszerül, de nem István csonkította s vakította meg az ellene lázadókat. István szent és kegyes király. Példaképül álljon élete, ne rettentésül.

És elhagyta az utolsó mondatot. És csak magában, titkon merengett azon: a háttérben meglapuló cimboráknak, akik gyilkolni gyávák voltak (vagy előtérbe tolt társuknál voltak hatalmasabbak, s ezért kímélhették kezük a véres munkától?), István, a kegyes, jó király miért nem kegyelmez?

István 46. törvénye: *Valaki embert öl karddal, azon kard által vesszen el.* Éjjel, karddal kezében áll királyi ágyánál egy férfi, gyilkolni készül, az uralkodóra, Isten felkent emberére emel kezét, és István megbocsát. Miért? Mert kegyes, keresztény király. S akik a háttérben maradtak, akik csak titokban törtek életére, azok számára nincs irgalom. Szemük világa vész, karjuk hullik. Miért? Mert István bölcs politikus. Egy orgyilkosnak megbocsát, így besúgó, bizalmas emberévé avatja, akit bármely pillanatban eltehet láb alól, hisz az királyát meggyilkolni készült, ezért bármikor jogos büntetés a bárd. Most a megrettentett, besúgóvá aljasult összeesküvő három cimboráját leplezi le, máskor majd másokat. S eltűnik a süllyesztőben, ha már túl sokat tud s nem lesz többé urának szüksége rá.

A kisebbik legenda ilyen olvasatáról nem maradtak írásos dokumentumok.

Jeles prózaírónk, a Karthauzi Névtelen a mohácsi vész idején már regényes István-alakot fest, jószágost és keménykezűt, keresztény hős-királyt, akire hazánknek - nyakunkon a török - égetően szüksége lenne. E fondorlatos összeesküvésről s a leszámolásról nem tud, Vazul megvakítását is Gizella királyné ármánykodásával magyarázza, mint a Képes krónika írója másfél száz évvel korábban - így törölve le István szent arcképéről a pogány bosszúállás gyanújának sarát.

Egy évezred van a hátunk mögött. Néhány legendából próbáljuk magunk elé varázsolni államalapító királyunk arcképét. Arcképet, amelyet ezer éve koronként másképp festettek, másképp faragtak, másképp díszítettek.

A lét meghatározza a tudatot. A festett arckép színeit a kor.

István a kegyes keresztény uralkodó. István a szigorú és keménykezű államalapító. István a törvényteremtő. István a véreskezű. István a bölcs.

Ezer év arcképei. Válogathatunk. Eltévedhetünk.

Kovácsoljuk a glóriát.

Az Intelmek, István királynak Imre herceghez írott elmélkedései sok vihart látott bölcseségek. Kódexekben maradt ránk latin nyelvű másolata, a királyi törvények első darabjaként, noha az Intelmek nem törvények, hanem tanító célzatú erkölcsi tanácsok. A XVIII. században fordították első ízben magyar nyelvre, azóta többször is. Fordították: értelmezték az ezeréves szöveget.

A lét...

Azt írja István király: *Nam unius linguae uniusque moris regnum, imhecille et fragile est.* A nyelvi finomságok különböznek, a fordítások tartalma azonos: *Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő.* Tudós dolgozatok sokasága világította meg e mondat s a hospesek, az idegen jövevények hazánkbeli helyzetéről írott fejezet értelmét. Ki így, ki úgy magyarázta István király e bölcs gondolatát.

E fejezet egy másik mondatát már nem sikerült ilyen egységesen lefordítani. A latin szöveg: *...quae omnia regiam ornant et magnificant aulam...*

1808-ban - ne felejtjük: Napóleon hadi diadallal közeledik gyötrött országunk határai felé - a magyar fordító így visszhangozza e mondatot: *mind ezek által a Királyi Udvar ékesíttetik és magasztaltatik...* A regiam és aulam szavakat összevonta tehát, s a királyi udvar fényességéről beszél, a hatalom központjáról, ahonnan minden jó kisugárzik. S egy másik mondatba betoldott megjegyzéssel hangsúlyozza: soknemzetiségű országban idegen király - nálunk akkoriban L. Ferenc Habsburg-uralkodó - teremthet s teremt erős, szilárd birodalmat, összefogva, egybekovácsolva az ellentéteket.

A Millennium idején így hangzik magyarul e mondat: *ami mind a király udvarát ékesíti és teszi nagyságosabbá.*

Ma: *mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli.*

Nyelvtanászok bogarászhatják: melyik a helyes fordítás. Habsburg-uralkodók uralkodása idején talán bocsánatos grammatikai vétek, ha a fordító a *regiam* és *aulam* szavakat összevonja, s a királyi udvar fényét, erőt adó szerepét hangsúlyozza. Ma nyelvtanilag korrektebbek vagyunk: *regia* - ország; *aula* - udvar. Így logikusabb a következő mondatban - *Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő* - a *regnum* szó ország értelmű fordítása. Hisz a *regia* (királyi palota, királyi székhely) és a *regnum* (királyi uralom, királyság) egytövű, rokonértelmű szavak. Összetartozást jelölnek: 1015-ben a királyi hatalom és a királyság, királyi udvar és ország még nem elkülönült fogalmak.

Vagy talán a Millennium látszatmámoros évtizedében az osztrák királyi udvar és a magyar ország szembenállását kívánta finom árnyalattal érzékeltetni a fordító? Ma a hatalom és az ország egységét, összeforrottságát hangsúlyozzuk?

Azt írja István király: *sis honestus*.

Egyszerű mondat, könnyen lefordítható. Pápai Páriz Ferenc híres szótára szerint: *honestus* - tisztességes, becsületes, emberséges.

Jordánszky Elek 1808-ban István király mondatát így fordítja: *légy ember becsülő*. Szép fordítás. A becsület erényét emberszeretettel s cselekvő magatartással kapcsolja egybe. *Sis honestus*: cselekedj tisztességgel, önállóan s az emberek kedvére.

A Millennium idején: *légy tisztességtudó*. Tisztességtudó magyarul azt jelenti: engedelmes. Szófogadó értelemben is használatos. Korabeli német szóval: *gutgesinnt*.

Tormay Cecéliának a két világháború között szintén e szó tetszik.

Ma árnyalatok nélkül fordítjuk: *légy becsületes*.

Amikor István király, háta mögött egy elporladt pogány évezreddel, 1015-ben papírra vetette - vagy tudós szerzetesével megíratta - intelmeit, amikor csak beszélt magyar nyelvünk helyett az árnyalatokban és írásbeliségben gazdag latin nyelven megalkotta erkölcsi testamentumát, amikor Imre herceget életre, uralkodásra, emberségre akarta atyai szóval tanítani - így szólt: *sis honestus*.

Egy évezred van a hátunk mögött.

ISTVÁN KIRÁLY INTELMEI

A mi urunk Jézus Krisztus nevében.
Kezdődik Szent István király törvénye.

Mivel megértem s mélyen átérzem, hogy amit csak Isten akarata megteremtett s nyilvánvaló eleve elrendelése elrendezett mind a kiterjedt égboltozaton, mind az egybefüggő földi tájakon, azt törvény élteti s tartja fenn, s mivel látom, hogy mindazt, amit Isten kegyelme bőséggel adott az élet előnyére és méltóságára, tudniillik királyságokat, konzulságokat, hercegségeket, ispánságokat, főpapságokat s más méltóságokat, részben isteni parancsok és rendeletek, részben világiak, valamint a nemesek meg az élemedett korúak tanácsai és javaslatai kormányozzák, védik, osztják fel és egyesítik, s mivel bizonyosan tudom, hogy minden renden valók a föld bármely részén, bármilyen méltóságot viseljenek, nemcsak kíséretüknek, híveiknek, szolgálóknak parancsolnak, tanácsolnak, javasolnak, hanem fiaiknak is, úgy hát én sem restellem, szerelmetes fiam, hogy neked még életemben tanulságokat, parancsokat, tanácsokat, javaslatokat adjak, hogy velük mind a magad, mind alattvalóid életmódját ékesítsd, ha majd a legfőbb hatalom engedélyével utánam uralkodni fogsz. Illik pedig, hogy odaadó figyelemmel hallgatván eszedbe vésd apád parancsait, az isteni bölcsesség intelme szerint, mely Salamon szájából szól: „Hallgasd, fiam, a te atyádnak erkölcsi tanítását, és a te anyádnak el ne hagyd oktatását, így sokasulnak meg néked a te életednek esztendei.” Ebből a mondásból tehát észbe veheted, ha azt, amit atyai gyöngédséggel parancsolok, megveted - távol legyen! -, nem szívelnek többé sem Isten, sem az emberek. De halljad az engedetlen parancsszegők esetét és vesztét. Ádám ugyanis, kit az isteni alkotó, valamennyi létező teremtetője a maga hasonlatosságára formált s minden méltóság örökösévé tett, széttörte a parancsok bilincseit, s nyomban elvesztette a magas méltóságokat meg a paradicsombéli lakást. Isten régi, kiválasztott s kivált kedvelt népe is, amiért szétszaggatta a törvények Isten ujjával kötözött kötelékét, különb-különbféleképpen pusztult el: részben ugyanis a föld nyelte el, részben tűz emésztette el, részint egymást koncolta fel. Salamon fia is, félrevetve apja békéltető szavait, göggyében pöffeszkedve kardcsapásokkal fenyegette a népet apja ostorsuhintásai helyett, azért sok rosszat tűrt el országában, végül is kivetették onnan. Hogy ez véled ne történjék, fogadj szót, fiam; gyermek vagy, gazdagságban született kis cselédem, puha párnák lakója, minden gyönyörűségben dédelgetve és nevelve, nem tapasztaltad a hadjáratok fáradalmait s a különféle népek támadásait, melyekben én szinte egész életemet lemorzsoltam. Itt az idő, hogy többé ne puha kásával étessenek, az téged csak puhánnyá s finnyássá tehet, ez pedig a férfiaság elvesztegetése s a bűnök csiholója és a törvények megvetése; hanem itassanak meg olykor fanyar borral, mely értelmedet tanításomra figyelmessé teszi. Ezeket előrebocsátván térjünk a tárgyra.

Fejezetekre osztás:

A katolikus hit megőrzéséről
Az egyházi rend becsben tartásáról
A főpapoknak kijáró tiszteletéről
A főemberek és vitézek tiszteletéről
Az igaz ítélet és a türelem gyakorlásáról
A vendégek befogadásáról és gyámolításáról
A tanács súlyáról
A fiak kövessék az elődöket
Az imádság megtartásáról
A kegyességről és az irgalmasságról, valamint a többi erényről.

I. A KATOLIKUS HIT MEGŐRZÉSÉRŐL

Mínthogy a királyi méltóság rangját csakis a hívők és a katolikus hitet vallók nyerhetik el, ezért parancsainkban a szent hitet tesszük az első helyre. Ha a királyi koronát meg akarod becsülni, legelőször azt hagyom meg, tanácsolom, illetve javaslom és sugallom, kedves fiam, hogy a katolikus és apostoli hitet akkora buzgalommal és éberséggel őrizd, hogy minden Istentől rendelt alattvalódnak példát mutass, s valamennyi egyházi személy méltán nevezzen igaz keresztény hitvallású férfinak; enélkül bizony, tudd meg, sem kereszténynek, sem az egyház fiának nem mondanak. Akik ugyanis hamisat hisznek, vagy a hitet jó cselekedetekkel teljessé nem teszik, fel nem ékesítik, mínthogy a hit cselekedetek híján meghal, sem itt nem uralkodnak tisztességgel, sem az örök uradalomban vagy koronában nem lesz részük. Ám ha a hitnek pajzsát tartod, rajtad az idvesség sisakja is. Mert e lelki fegyverekben szabályszerűen harcolhatsz láthatatlan és látható ellenségeid ellen. Hiszen az apostol ezt mondja: „Nem koronáztatik meg, csak aki szabályszerűen küzd.” A hit tehát, melyről beszélek, a következő: higgy erősen a mindenható Atyaistenben, minden létező létrehozójában, és az ő egyszülött fiában, a mi Urunkban, Jézus Krisztusban, kit az angyal meghirdetett, ki Szűz Máriától született, az egész világ üdvösségeért a keresztfán szenvedett, és a Szentlélekben, ki a prófétákból s az apostolokból, valamint az evangélistákból szólott, mint egyetlen tökéletes, oszthatatlan, szeplőtelen istenségben, és kétely hozzád ne férjen. Ez a katolikus hit, melyben (miként Athanasius mondja) ha akárki híven és erősen nem hisz, semmiképp sem üdvözl. Ha valamikor uralmad alatt akadnának olyanok - távol legyen! -, kik az így egységbe fűzött szentháromságot megosztani vagy kisebbiteni vagy nagyobbítani próbálják, tudd meg: az eretnység fejének szolgálói azok és nem a szentegyház fiai. Az ilyeneket pedig ne gyámolítsd, ne védelmezd; hogy magad is ellenségnek, és bosszulónak ne mutakozz. Mert az efféle emberek a szentegyház népét nyomorultul megrontják és szétszórják. Hogy ez ne történjék meg, különös gondod legyen.

II. AZ EGYHÁZI REND BECSBEN TARTÁSÁRÓL

A királyi palotában a hit után az egyház foglalja el a második helyet, az egyház, melynek első ízben a mi fejünk, tudniillik Krisztus vetette el magját, majd az ő tagjai, vagyis az apostolok és szent atyák ültették át, meggyökerezették erősen, s elterjesztették az egész földkerekségen. És ámbár mindig hajt új sarjat, más helyeken mégis mintegy réginek tartják; itt viszont, kedves fiam, a mi birodalmunkban eddig még mint ifjú, friss hajtást prédikálják. Épp ezért kíván meg szemfülesebb s szembetűnőbb öröket, nehogy a jó, amivel az isteni kegyelem bennünket mérhetetlen irgalmában érdemtelenül elárasztott, tunyaságod és restséged, valamint hanyagságod miatt megromoljék s megsemmisüljön. Mert ha ki a szentegyház méltóságát csorbítja vagy csúfítja, azon munkál, hogy Krisztus testét csonkítsa. Hiszen maga az úr mondta Péternek, akit a szentegyház őrzőjévé és felügyelőjévé emelt: „Te Péter vagy, és ezen a kősziklán építem fel az én anyaszentegyházamat.” Ő ugyanis önnönmagát nevezte kősziklának, s nem ám fából avagy kőből épült egyházzal beszélt, hanem az újonnan nyert tömeget, a kiválasztott népet, isten nyáját, mely hitben kioktattatott, keresztségben megmosatott, kenettel olajoztatott, hívta a saját magára épült szentegyháznak. Ha valaki lázában e szentegyház tagjait vagy kicsinyeit megbotránkoztatja, az evangélium tanítása szerint méltó arra, „hogy malomkővet kössenek a nyakára és a tenger mélységébe vessék”, azaz a hatalom méltóságából kivetik, és az igazak egyházán kívül marad a világi nyomorúságban, mint valami pogány és jövedelembérlő. Így hát, fiam, napról napra virágzó szorgalommal kell örködnöd a szentegyházon, hogy inkább gyarapodjék, mintsem fogyatkozzék. Azért is nevezték az első királyokat nagyságosnak, mert az egyházat nagyobbították. Te is ezt tegyed, hogy koronád híresebb, életed boldogabb és hosszabb legyen.

III. A FŐPAPOKNAK KIJÁRÓ TISZTELETRŐL

A királyi trón ékessége a főpapoknak rendje, ezért a királyi méltóságban ők kerülnek a harmadik helyre, kedves fiam, ők legyenek főembereid, úgy vigyázz a főpapokra, mint a szemed világára. Ha ők jóindulatúak véled, ellenségtől nem kell félned. Hiszen ha ők megbecsülnek, bátran foghatsz mindenhez, imádságuk ajánl téged a mindenható Istennek. Őket állította ugyanis Isten örül az Isten népe fölé, és őket tette meg a lelkek felvigyázóivá, valamint az egész egyházi méltóság és isteni szentség részeseivé és osztóivá. Mert nélkülük királyok nem is állíttatnak, nem is országolnak. Az ő közbenjárásukra törlik el a vétkezők vétkeit. Ha irántuk az igazi szeretetet tanúsítod, magadat is kétségkívül megjobbítod, országodat is tisztességgel igazítod. Mert az ő kezükbe van lerakva a bűnből oldás és bűnbe kötés hatalma. Mert örök testámentomot hagyott nekik Isten, és elkülönítette őket az emberektől, a maga nevében és szentségében osztozott velük, és az istenes Dávid király szavával megtiltotta, hogy az emberi világ gáncsolja őket: „Meg ne illessétek az én felkentjeimet!” Az illeti meg ugyanis Isten felkentjeit, ki az isteni és kánoni végzéssel szembeszállva a szent renden való férfiakat hamis vádaskodásokkal mocskolja és a nyilvánosság elé hurcolja. Teljességgel megtiltom, fiam, hogy így cselekedj, ha boldogan akarsz élni, királyságod megbecsülni, mert az ilyen dolgok sértik Istent elsősorban. Ha esetleg valamelyik azok közül, akiről szó van, kárhoztatásra méltó vétkebe esik - távol legyen! -, dorgáld meg őt háromszor, négyszer is négy szemközt az evangélium tanítása szerint. Ha akkor intelmeidet nem hallgatja meg, nyilvánosan kell megfeddni a következők alapján: „Ha rád nem hallgat, mondd meg a gyülekezetnek.” Mert ha e rendet megtartod, dicső koronádat teljességgel felmagasztalod.

IV. A FŐEMBEREK ÉS VITÉZEK TISZTELETÉRŐL

Az uralom negyedik dísze a főemberek, ispánok, vitézek hűsége, erőssége, serénysége, szívessége és bizalma. Mert ők országod védőfalai, a gyengék oltalmazói, az ellenség pusztítói, a határok gyarapítói. Legyenek ők, fiam, atyáid és testvéreid, közülük bizony senkit se hajts szolgaságba, senkit se nevez szolgának. Katonáskodjanak, ne szolgáljanak, uralkodj mindannyiukon harag, gőg, gyűlölség nélkül, békésen, alázatosan, szelíden; tartsd mindig eszedben, hogy minden ember azonos állapotban születik, és hogy semmi sem emel fel, csakis az alázat, semmi sem taszít le, csakis a gőg és a gyűlölség. Ha békeszerető leszel, királynak és király fiának mondanak, és minden vitéz szeretni fog; ha haraggal, gőgösen, gyűlölködve, békétlenül kevélykedsz az ispánok és főemberek fölött, a vitézek ereje bizonynyal homályba borítja a királyi méltóságot, és másokra száll királyságod. Ettől óvakodva az erényed szabta mértékkel irányítsd az ispánok életét, hogy vonzalmaddal felővezve a királyi méltósághoz mindig háborítatlanul ragaszkodjanak, hogy uralkodásod minden tekintetben békés legyen.

V. AZ IGAZ ÍTÉLET ÉS A TÜRELEM GYAKORLÁSÁRÓL

A türelem és az igaz ítélet gyakorlása a királyi korona ötödik cifrázása. Dávid király és próféta mondja: „Isten, a te ítéletidet add a királynak.” És ugyanő másutt: „A királynak tisztessége szereti az igaz ítéletet.” A türelemről így beszél Pál apostol: „Türelmesek legyetek mindenki iránt.” És az Úr az evangéliumban: „A ti béketűréstetek által nyeritek meg lelketeket.” Ehhez tartsd magad, fiam: ha becsületet akarsz szerezni királyságodnak, szeresd az igaz ítéletet; ha hatalmadban akarod tartani lelkedet, türelmes légy. Valahányszor, kedves fiam, ítéletet érdemlő ügy kerül eléd, vagy valamely főbenjáró bűn vádlottja, türelmetlenül ne viselkedjél, esküvel se erősködjél, hogy megbünteted; bizony ez ingatag lenne és mulandó, mert a bolond fogadalmat megszegi az ember; és ne is ítélkezz te magad, nehogy királyi méltóságodban a hitvány ügyben forgolódva felt essék, hanem az efféle ügyet inkább bírákhoz utasítsd, az ő megbízatásuk, hogy a törvény szerint döntsenek. Óvakodj bírónak lenni, ám örülj királynak lenni s neveztetni. A türelmes királyok királykodnak, a türelmetlenek pedig zsarnokoskodnak. Ha pedig egyszer olyasvalami kerül eléd, amelyben ítéletet hozni méltóságoddal összefér, türelemmel, irgalommal, esküdözés nélkül ítélkezz, így lesz majd koronád dicséretes és ékes.

VI. A VENDÉGEK BEFOGADÁSÁRÓL ÉS GYÁMOLÍTÁSÁRÓL

A vendégek s a jövevények akkora hasznót hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén. Hiszen kezdetben úgy növekedett a római birodalom, úgy magasztaltattak fel és lettek dicsőségessé a római királyok, hogy sok nemes és bölcs áradt hozzájuk különböző-ből különböző tájakról. Róma bizony még ma is szolga volna, ha Aeneas sarjai nem teszik szabaddá. Mert amiként különböző-ből különböző tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különböző-ből különböző nyelvet és szokást, különböző-ből példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal gyámolítsd és becsben tartsd, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak. Ha pedig le akarnád rombolni, amit építettem, vagy szétszórni, amit összegyűjtöttem, kétségkívül igen nagy kárt szenvedne országod. Hogy ez ne legyen, naponta nagyobbítsd országodat, hogy koronádat az emberek nagyságosnak tartsák.

VII. A TANÁCS SÚLYÁRÓL

A királyi emelvénnyel a tanács a hetedik helyre tart igényt. A tanács állít királyokat, dönti el az ország sorsát, védelmezi a hazát, csendesíti a csatát, győzelmeket ő arat, kerget támadó hadat, behívja a barátokat, városokat ő rakat, és ő ront le ellenséges várakat. Minthogy pedig a tanácsnak ekkora haszna van, ostoba, pöffeszkedő és középszerű emberekből összeállítani, én úgy vélem, mit sem ér; hanem a tekintélyesebbek és a jobbak, a bölcsőbbek és a legmegbecsültebb vének ajkán formálódjék és csiszolódjék. Ezért, fiam, az ifjakkal és a kevésbé bölcsekkel ne tanácskozz, ne is kérj tőlük tanácsot, csak a gyűlés véneitől, kiknek koruk és bölcsességük miatt megfelel ez a feladat. Mert a királynak szóló tanács zárva legyen a bölcs szívbe, ne terjessze a bolondok szelessége. Ha ugyanis a bölcsekkel jársz, bölcs leszel, ha a bolondokkal forgolódsz, társul adod magad hozzájuk, szól a Szentlélek Salamon által: „Aki jár a bölcsekkel, bölcsék barátja lesz, nem a bolondokhoz lesz hasonlatos.” És Dávid zengi: „A szenttel szent léssz, és az ártatlan férfival ártatlan léssz, és a választottal választott léssz, és az elfordulttal elfordulsz.” Ezért hát ki-kí életkorának megfelelő dologban forgolódjék, tudniillik az ifjak fegyverben, a vének a tanácsban. Egyébként az ifjakat mégsem kell teljesen kiűzni a tanácsból; ámde ahányszor velük tanácskozol, még ha életrevaló is az a tanács, mindig terjeszd az öregek elé, hogy minden cselekedetedet a bölcsesség mértékével mérhesd.

VIII. A FIAK KÖVESSÉK AZ ELŐDÖKET

Őseink követése foglalja el a királyi méltóságban a nyolcadik helyet. A legnagyobb királyi ékesség, az én tudásom szerint, a király-elődök után jární, a szülőket utánozni. Aki ugyanis megveti, amit megszabtak atyai elődei, az isteni törvényekre sem ügyel. Mert az atyák azért atyák, hogy fiaikat gyámolítsák, a fiak pedig azért fiak, hogy szüleiknek szót fogadjanak. Aki atyjával szemben áll, Isten ellenségének áll. Mert minden engedetlen Istennel áll szemben. És az engedetlenség szelletje a korona virágait szórja szerte. Az engedetlenség valójában pestis az egész királyságban. Ezért, kedves fiam, apád rendeletei, vagyis az én rendeleteim mindig legyenek szemed előtt, hogy szerencsédet mindenütt királyi gyeplő igazgassa. Az én szokásaimat pedig, melyekről látod, hogy a királyi méltósággal összeférnek, a kétkedés minden béklyója nélkül kövessed. Mert nehéz lesz megtartani e tájon királyságodat, ha szokásban nem utánzod a korábban királykodó királyokat. Mely görög kormányozta a latinokat görög módra, avagy mely latin kormányozta a görögöket latin módra? Semelyik. Ezért hát kövesd szokásaimat, a tieid közt kimagasló így leszel, s az idegenek dicséretére szert így teszel.

IX. AZ IMÁDSÁG MEGTARTÁSÁRÓL

Az imádság megtartása a királyi üdvösség legnagyobb járuléka, ezért a királyi méltóság kilencedik regulájában pendül meg. A folytonos imádkozás: a bűnöktől megtisztulás és feloldozás. Te pedig, fiam, valahányszor Isten templomához járulsz, hogy Istent imádd, Salamonnal, a király fiával, magad is király lévén, mindig mondd: „Küldd el, uram, a bölcsességet a te nagyvottnak székétől, hogy velem légyen és velem munkálkodjék, hogy tudjam, mi légyen kedves nálad minden időben.” És ismét: „Uram atyám, én életemnek Istene, ne hagyj engem álnokságnak gondolatában, az én szemeimnek ne adj kevélységet, és a gonosz

kívánságot távoztasd el tőlem, Uram. Vedd el tőlem a testnek kívánságát, és a tisztátalan és esztelen léleknek ne adj engem, Uram.” Ezzel az imádsággal fohászkodtak hát a régi királyok, te is ugyanezzel fohászkodj, hogy Isten minden vétked eltörlésére méltasson, hogy mindenki legyőzhetetlen királynak hívjon. Imádkozz azért is, hogy a tétlenséget, tunyaságot elkeresse tőled, megajándékozzon az erények összességének segédelmével, s így legyőzhesd látható és láthatatlan ellenségeidet. Hogy valamennyi alattvalóiddal együtt gondtalanul, ellenséges támadásoktól nem háborgatva, békében végezhesd életed pályáját.

X. A KEGYESSÉGRŐL ÉS AZ IRGALMASSÁGRÓL, VALAMINT A TÖBBI ERÉNYRŐL

Az erények mértéke teszi teljessé a királyok koronáját, és a parancsok közt a tizedik. Mert az erények ura a királyok királya, miként égi serege áll kereken tíz karból, úgy életed vitele kerekedjék ki tíz parancsból. Kell hogy a királyt kegyesség s irgalmasság díszítse, de a többi erény is hasssa át és ékesítse. Mert ha a királyt istentelenség és kegyetlenség szennyezi, hiába tart igényt a király névre, zsarnoknak kell nevezni. Ennek okából hát, szerelmetes fiam, szívem édessége, sarjam jövő reménysége, kérlek, megparancsolom, hogy mindenütt és mindenekben a szeretetre támaszkodva ne csak atyafiságodhoz és a rokonságodhoz, vagy a főemberekhez, avagy a gazdagokhoz, a szomszédhoz és az itt lakóhoz légy kegyes, hanem még a külföldiekhez is, sőt mindenkihez, aki hozzád járul. Mert a szeretet gyakorlása vezet el a legfőbb boldogsághoz. Légy irgalmas minden erőszakot szenvedőhöz, őrizd szívedben mindig az isteni intést: „Irgalmasságot akarok és nem áldozatot.” Légy türelmes mindenekhez, nemcsak a hatalmasokhoz, hanem azokhoz, akik nem férnek a hatalomhoz. Azután légy erős, nehogy a szerencse túlságosan felvessen, vagy a balsors letaszítson. Légy alázatos is, hogy Isten felmagasztaljon most és a jövőben. Légy majd mértékletes, hogy mértéken túl senkit se büntess vagy kárhoztass. Légy szelíd, hogy sohase harcolj az igazság ellen. Légy becsületes, hogy szándékosan soha senkit gyalázattal ne illess. Légy szemérmes, hogy elkerüld a bujaság minden bűzét, valamint a halál ösztönzőjét.

Mindez, amit fentebb érintettünk, alkotja a királyi koronát, nélkülük sem itt nem tud senki uralkodni, sem az örök uradalomba bejutni. Ámen.

JEGYZETEK

István király Intelmeinek latin szövege több kódexben fennmaradt, hitelesnek tekintett újkori kiadása *Szentpétery Imre*: *Scriptores Rerum Hungaricarum* II. Bp. 1938. 619-627. A szöveget *Balogh József* rendezte sajtó alá. *Kurcz Ágnes* e kötetben közreadott fordítása Balogh József szövege alapján készült, megjelent: István király emlékezete. Bp. 1971. 27-35.

Az Intelmek magyar nyelven először *Spangár András* fordításában (1738) volt olvasható, majd *Jordánszky Elek* fordította le (1808.); a Magyar Törvénytár (1000-1526. évi törvénycikkek. Bp. 1899.) első kötetében *Nagy Gyula* fordításában jelent meg. Később több szövegváltozat készült, 1938-ban *Kalmár Simon* magyarításában önálló kötetben is kiadták. *Kurcz Ágnes* mellett újabban *Tamóczi János* készítette el a mű fordítását, aki Szent István életműve és lelkivilága (Bp. 1971.) című könyvébe ékelve közli az Intelmek magyar szövegét. (113-121.)

A mű létrehozójának személye régóta vitatott kérdés történettudományunkban. Szent István korának legelmélyültebb tudós ismerője, *Györffy György* Asrik-Anasztáz érsek személyében látja legvalószínűbben megtalálni a szerzőt. (István király és műve. Bp. 1977. 372.) *Györffy György* könyvét alapvető jelentőségűnek tekinthetjük: István király korának és életművének megismeréséhez, tanulmányozásához elsődleges forrás.

Az Intelmek szerzőjének személyét illetően elvi fontosságúnak érzem *Dümmert Dezső* megállapítását: „Ez a patriarkális-apai életstílus ütközik ki tulajdon - írott vagy sugalmazott - művéből is, az »Intelmek«-ből. Nyugati feudális viszonyok közül jövő pap nem képzelhette így el az uralkodást, ahogy ő írja le. De a bizánci, megmerevedő társadalmi formák és az istencsászárság eszméje egy görög papnak sem sugallhattak hasonló gondolatokat.” (Az Árpádok nyomában. Bp. 1977. 206.) Tehát a szerző személyétől függetlenül a mű a korabeli magyar társadalmi és szellemi viszonyokat tükrözi, s ezért elsősorban - függetlenül irodalmi forrásaitól - magyar mű.

Az Intelmek teológiai és gondolati forrásairól korábban hosszas vitákat folytattak a történészek, gyakorta hatalmas adatszerű tudással, de kevés gondolati frissességgel. Eredményeiket a jegyzetek írásakor részben felhasználtam. (*Békefi Remig*: Szent István király intelmei. Bp. 1901.; *Balogh József*: Mit tudunk a szentistváni Intelmek szerzőjéről? Magyar Nyelv 1931. 158-165.; *uő.* Szent István „Intelmei”-nek forrásai. Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulójára. Bp. 1938. II. 235-265.)

A fordítások különbözőségéből és a fordítások mögött meghúzódó világképnek a szöveg jelentését befolyásoló sokféleségéből adódó értelmezési gondokat világítsa meg az előszóban már említett VI. fejezet három szövegváltozata.

Az első *Jordánszky Elek* fordítása, amely Szent Istvánról mondott ünnepi beszéde toldaléka-ként jelent meg Pozsonyban, 1808-ban:

HATODIK RÉSZ. A KÜLFÖLDIEK BÉFOGADTATÁSÁRÓL.

Oly nagy közjő háromlik a vendég és jövevény férjfiak befogadásából, hogy azt a Királyi gondviselésnek és méltóságnak hatodik helyére méltán lehessen helyeztetni.

1. Miáltal nagyobbodott leginkább a Római Birodalom? Miáltal emeltettek fel annyira s dicsőítettek meg a Római Fejedelmek? Ugyebár, mivel mindenünnen sok nemes és tudós emberek sereglettek oda, s ott befogadtattak? - E mái napig szolgálna Róma, ha fel nem szabadította, függetlenné nem tette volna azt Eneásnak (egy jövevénynek) maradéka.

2. Valamint tudniillik különféle az a tartomány, amelyből hozzánk eredtek a jövevények; úgy különféle nyelveket és szokásokat, különféle irományokat (tudományokat, mesterségeket), és fegyvereket hoznak magokkal bé. Mind ezek által a Királyi Udvar ékesíttetik és magasztaltatik; a külföldieknek kérkedő büszkeségek pedig megrettentetik.

3. Mert az olyan Ország, ahol csak egy nyelv, egy szokás van, erőtlen és töredékeny.

Erre nézve azt parancsolom Fiam, hogy jó akarattal tápláld és emberül tartsd őket, hogy örömösebb maradjanak veled, mintsem másutt lakjanak. Mert ha te azon lésszesz, hogy azt elrontsd, amit én felépítettem, és azt elszórjad, amit én összevgyűjtöttem, akkor a te Királyságod kétségkívül felette nagy kárt fog szenvedni.

Ez hogy ne történjen, igyekezzél szüntelen gyarapítani, népesebbíteni országodat, hogy a te Koronád mindenektől nagyobb méltóságban tartattassék.

A második *Nagy Gyula* magyar szövege a Magyar Törvénytár említett első kötetéből:

6. FEJEZET. KÜLFÖLDIEK BEFOGADÁSÁRÓL ÉS A VENDÉGEK TARTÁSÁRÓL.

A vendég és jövevény népekben oly nagy haszon vagyon, hogy a királyi méltóság érdem szerint nekik adhatja a hatodik helyet.

1. Honnan gyarapodott a római birodalom kezdetben, és magasztaltattak fel dicsőségre a római királyok, ha nem hogy különféle tartományokból sok jelesek és bölcssek sereglének vala oda? Bizony, hogy Róma mind e mái napig szolgáságban lenne, ha Aeneas maradéka szabaddá nem tette volna.

2. Mert amint külön-különféle tartományok széléről jönnek a vendégek, külön-különféle szót és szokásokat, fegyvert és tudományt hoznak magokkal, ami mind a király udvarát ékesíti és teszi nagyságosabbá és igen megrettenteti az idegeneknek magahitt szívöket.

3. Lám, gyöngé és töredékeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország.

4. Hagyom azért, fiam, adj nekik táplálást jóakarattal és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömösebb, hogysem másutt lakozzanak.

Mert ha te elrontani törekszel, amit én építettem, vagy ha mit én gyűjtöttem, te széjjel hányod azt, bizony mondom, nagyon nagy kárát fogja vallani országod. Amit hogy eltávoztass, növeld naponként a te országodat, hogy a te koronádnak felségét mindenek tiszteljék.

A harmadik *Tormay Cecília* (Kis magyar legendárium és Szent István királynak intelmei. Bp. 1930. 138-139.) szövegváltozata:

VI. FEJEZET. A VENDÉGEKNEK TARTÁSÁRÓL ÉS TÁPLÁLÁSÁRÓL.

A vendégekben és jövevényekben oly nagy haszon vagyon, hogy a királyi méltóságnak hatodik helyén méltán tarthatók. Mert kezdetben kiváltképpen azért növekedett a római birodalom és valának felmagasztaltak és dicsőségesek a királyok, mert sok nemesek és bölcsök gyülekeztek ott külön-külön részekből. Róma pedig bizony mind mai napig szolgáló lenne, ha az Aeneidák szabaddá nem tették volna. Mert miképpen külön-külön részekből és tartományokból jönnek vendégek, azonképpen külön-külön nyelveket és szokásokat és külön-külön tanulságokat és fegyvereket hoznak magukkal, mik mindenenek a királyi udvart ékesítik és felmagasztalják, és megfélemlítik a kívülről valóknak magahittségüket, mert egy nyelvű és egyszokású ország gyenge és romlandó. Azért én, fiam, parancsolom neked, hogy őket jó akarattal megelégtessed és tisztességben tartsad, hogy nálad örömebben tartózkodjanak, mintsem egyebütt lakozzanak. Mert ha te megrontani törekszel, mit én építettem, avagy mit én gyűjtöttem, te széjjelhányod, bizony a te országod felette nagy szenvedéssel fog szenvedni. Mi is hogy ne történjék, országodat naponként növeljed, hogy te koronádat mindenenek felségesnek tartsák.

Az Intelmek e fejezetét a történettudomány szintén többféleképpen értelmezte. *Balogh József* a „nemzetközi” kereszténység szerepét hangsúlyozta. „Felfogásom szerint ebben a fejezetben a mű szerzője azt a kormányzati eszmét védi, amely hazánkat a XI. században a nyugati jövevényekkel benépesítette - védi a kereszténység civilizatorikus feladatát, az idegen papság kibontakozó hatalmát, védi tehát *önmagát*.” („Nemzet” és „nemzetköziség” Szent István Intelmeiben. ItK. 1927. 1-10.) Ennek megfelelően e gondolat eredetét Szent Benedek regulájának 52. fejezetében leli meg, „amely a vendégeknek a kolostorokba való befogadására ad utasítást”, s az ország erejét a népek, a nyelvek, a szokások keveredésében látja, az ellentétek *kiegyenlítődsében*.

Dümmert Dezső a soknemzetiségű ország „külső” teherbírását hangsúlyozza, párhuzamosan a magyar *nemzet*-fogalom kialakulásának gondos elemzésével. Többek között ezeket írja: „Kezdetből fogva világos, hogy a szöveg kiindulópontja és alapvető nézőpontja itt is, mint a többi fejezetben: a magyar királyi hatalom és méltóság növelése. (...)...a »vendégek« befogadása nem a vendéglátók háttérbe szorítását célozza. (...) Nem akart saját, adott, uralmi kereteiből kitörni és azt mérték nélkül növelni, de éppen az idegen szokások sokféleségének befogadásától remélte azt, hogy az egyre hatalmasabbá váló, nyomasztó német birodalmi szomszédsággal szemben egy hasonlóan széles körű és sokirányú összeköttetésű uralmat épít ki.” (Az Árpádok nyomában. Bp. 1977. 196-209.)

Györffy György a sokféleség kiegyenlítő szerepével a sokféleség *termékenyítő* jelentőségét állítja szembe: „A kiemelt passzust - *Mert az egy nyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő* -, melynek Róma-motívuma Sallustiusztól való átvétel (Cat. 6.), többen úgy magyarázták, mint a bölcs nemzetiségi politika első megnyilvánulását. A középkorban azonban nemzetiségi kérdés még nem volt, s így az Intelmek szavai nem értelmezhetők kisebbségekre.

Itt inkább a középkori központok »nemzetköziségéből« származó előnyről van szó. A királyi udvart az emelte, ha külföldi királynő és kíséret mellett idegen testőrsége volt; az egyházi központoknak dísz volt egy-egy nagy tudású itáliai, francia, angol vagy német főpap, egy-egy külföldi szerzetescsoport. A gazdasági életet pedig fellendítették a külföldi kereskedők és kézművesek, de haszon származott a mezőgazdaságra is új agrártechnikát meghonosító telepesekből.” (István király és műve. Bp. 1977. 509.)

Az idegenek Magyarországra özönlésének alapja a *szilárd jogrend és jogbiztonság* volt, e tekintetben élre került hazánk a középkori Európában. Az idegenek helyzetét István király 22. törvénye szabályozta: „*A vendégek befogadásáról.* Ha valaki vendéget fogad magához jóakarattal, és annak tisztességes tartásáról gondot visel, valameddig feltett szándéka szerint látja, ne hagyja el a vendég az ő gazdáját, se lakó szállást ne keressen másnál.” (Magyar Törvénytár I. Bp. 1899. 31.)

A Függelékben olvasható a Nagyobbik és a Kisebbik legenda szövege. Mindkettőt az István király emlékezete (Bp. 1971.) kötet alapján közlöm, *Kurcz Ágnes* fordításában, a legendák szövegéhez kapcsolódó jegyzeteit is mellékelve. (A Biblia-idézeteket néhol pontosabbá és egységessé tettem.)

Ezt követően a Karthauzi Névtelen István király életét elbeszélő műve olvasható; eredeti címe: Bódogságus Szent István királynak innepéről. E legenda magyar nyelven, 1524-1527 táján keletkezett, s az Érdy-kódexben maradt ránk. *Kardos Tibor* olvasatában és jegyzeteivel közlöm a Sequitur legenda című részt, amely korábban a Legendák könyvében jelent meg (Bp. é. n. Ardó Kiadó). A Legendák könyvéhez írott bevezetőjében - a magyar legenda-irodalom tartalmas bemutatása mellett - Kardos Tibor részletesen szól a régi magyar irodalmi szövegek mai nyelvre történő átírásának nehézségeiről. Szöveghűen közlöm átíratát, amely a szöveghűség és az olvashatóság követelményeinek egyaránt igyekszik eleget tenni. A szöveg eredeti formájában a Nyelvelmélet V. kötetében olvasható. (Bp. 1876. 236-247.; az e kötetben megtalálható Sequitur legenda a 238-247. oldalakon.)

„*Hallgasd fiam a te...*” - Péld. 1:8. és 4:10.

Salamon fia is, félretéve... - Királyok I. könyve. 12.

...*a hit cselekedetek híján meghal...* - „Mert amiképpen holt a test lélek nélkül, akképpen holt a hit is cselekedetek nélkül.” Jakab 2:26.

...*ha a hitnek pajzsát tartod...* - „Mindezekhez fölvevén a hitnek pajzsát, amellyel ama gonosznak minden tüzes nyilát megolthatjátok; Az idvesség sisakját is fölvegyétek, és a Léleknek kardját, amely az Isten beszéde.” Pál Eféz. 6:16.17.

„*Nem koronáztatik meg...*” - Pál Tim. II. 2:5.

Athanasius (296-373) - alexandriai püspök, hitvédő; az Intelmek írója kötetlen formában, de lényegileg *Athanasius Symbolum* című írásának gondolatait idézi itt. (*Békefi Remig*: Szent István király intelmei, i. k. 22-23.)

„*Te Péter vagy...*” - Máté 16:18.

„*hogy malomkövet kössenek a nyakára...*” - Máté 18:6.; Márk 9:42.

Mert az ő kezükbe van lerakva a bűnből oldás és bűnbe kötés hatalma - „Amit megkötök a földön, a mennyben is kötve lesz; és amit megoldok a földön, a mennyben is oldva lesz.” Máté 18:18. - *Dr. Márkus Dezső* észrevétele: a Halotti Beszédben így hangzik e mondat: „kinek odut hotolm oudonia és ketnie”.

„*Meg ne illessétek...*” - Zsolt. 105:15. (Vulg. Psalm. CIV. 15.)

„*Ha rád nem hallgat...*” - Máté 18:17.

„*Isten, a te ítéletidet...*” - Zsolt. 72:1. (Vulg. Psalm. LXXI. 2.)

„*A királynak tisztessége...*” - „És tisztesség a királynak, aki szereti a jogosságot.” Zsolt. 99:4. (Vulg. Psalm. XCVIII. 4.)

„Türelmesek legyetek...” - Pál Thessz. I. 5:14.

„A ti béketűrőitek által...” - Lukács 21:19.

Aeneas - mondai alak, a trójai háború hőse, aki a város pusztulása után hajóra szállt, és hosszas bolyongás után érkezett Itáliába; a római nép őse, történetét *Vergilius* dolgozta fel *Aeneis* című eposzában. Az intelmek szerzője itt *Sallustius* Catilina összeesküvése című műve 6. fejezetére támaszkodik. „6. Róma városát - az én tudomásom szerint - azok a trójaiak alapították és uralták is kezdetben, akik *Aeneas* vezetésével földönfutókként kóboroltak. Csatlakozott hozzájuk az őslakosság; vad, törvényt és fennhatóságot nem ismerő, szabad és független emberek voltak. Miután egyazon falak közé kerültek, különböző származásuk, eltérő nyelvük és másféle életmódjuk ellenére hihetetlenül könnyen összeolvadtak: így az egyetértés rövid idő alatt közösséggé szervezte a szétszórt, kóbor tömeget.” (*Kurcz Ágnes* fordítása.)

„Aki jár a bölcsesekkel...” - „Aki jár a bölcsesekkel, bölcs lesz; aki pedig magát társul adja a bolondokhoz, megromol.” Péld. 13:20.

„A szenttel szent lesz...” - „Az irgalmashoz irgalmas vagy: a tökéleteshez tökéletes vagy. A tisztával tiszta vagy; s a visszához visszas vagy.” Zsolt. 18:26.27. (Vulg. Psalm. XVII. 26.27.)

„Küldd el, uram...” - Vulgata. Liber Sapientiae (Bölcsesség Könyve) IX. 10. A latin szöveg itt nem szó szerint követi a Vulgata szövegét.

„Uram atyám, én életemnek...” - Vulgata. Ecclesiasticus XXIII. 4-6.

„Irgalmasságot akarok...” - Máté 9:13.

...sem az örök uradalomba bejutni. Ámen. - Kurcz Ágnes fordításában még olvasható egy mondat: Vége az első könyvnek. Azaz: István király első törvénykönyvének. A latin eredetű (Explicit liber primus.) a Magyar Törvénytár is csak jegyzetben közli, mert nem tartozik közvetlenül az Intelmek szövegéhez. A magyar nyelvű kiadások általában elhagyják ezt az utolsó mondatot.

FÜGGELÉK

NAGYOBBIK LEGENDA

1. Kezdődik az előbeszéd Szent István király életéhez.

„Minden jó adomány és minden tökéletes ajándék felülről való, és a világosságok atyjától száll alá.”¹ Mert semminemű jó nem lehet vagy keletkezhet a létező dolgokban Isten odaszálló irgalmának kedvezése nélkül. Az isteni gondviselés szeme ugyanis tetszéssel tekinti a néki szolgáló anyagi karok megingathatatlan voltát, de a bukott ember megújódását is kegyes irgalommal szemléli s előmozdítja, hogy akit megteremtven saját képének méltóságával ékesített fel, azt megtestesülésének szentsége által csoda módon atyai országának örökösévé tegye. Beteljesedtek hát a pátriárkák és próféták jövődölései a mi Megváltónkban, ki megmagyarázhatatlanul szüztől született, a keresztt kinszenvedése és a halál elnyerése után harmadnapon feltámadott, tanítványai körében negyven napig tartózkodott, majd szemük láttára hatolt az ég magasába, s természeténél s tehetségénél fogva atyja jobbján nyert helyet, és az atyjától s tőle származó vigasztaló Szentlelket fogadott fiaira heves érkezésének csodálatos zúgásával kiárasztotta; ez pedig őket tüzes nyelvek képében minden nyelv tudásával gazdagította, és isteni erejéből a csodatevés jeles képességével csodálttá tette. Az ő szeretetének hevétől lángra gyúlva, amint Üdvözítőnk korábban meghagyta nekik, az evangélium hirdetésének követségében Isten ígéjének magját hintve, az egész világot bejárták. Némelyikük királyságokat királyostul, némelyikük fejedelemségeket fejedelmestül, némelyikük tartományrészeket és kerületeket helytartóstul és előljáróstul vett rá a keresztény vallás gyakorlására, és a Szentlélek magasra csapó lángjai annyira megszilárdították a földkerekségen az egyetemes egyház alapját, hogy maga Róma is, az egész világ fővárosa, a császári egyeduralkodással együtt nyakát Krisztus hite alá hajtva lemondott a hiú tévelygésekről. Nem maradt ország, sem nemzet, hol Krisztus irgalmának valamilyen foganatja nem lett.

Így történt, hogy az éber isteni kegyelem a veszedelem és tudatlanság fiaira, a faragatlan, kóbor népre, mely nem ismerte fel, hogy Isten teremtése, vagyis hát a Pannónia földjén lakó magyarokra kegyes pillantással letekintett az égből, hogy akiket az örökkévalóság titkos terve korábban természetes lakóhelyükről napnyugati részekre rendelt a keresztények eltévelyedéseinek megbosszulására, azokat, rendeltetésük ideje már betelven, a hamisság útjáról az igazság ösvényére, az elosztatott homályból az örökkévaló jutalmazás reményére vezesse.

2. Volt akkor egy Géza nevű fejedelem, a negyedik (= az ötödik) attól számítva, ki a magyaroknak Pannóniába jövele idején első vezérük volt. Minthogy Jézusban is hitt, hatalmaskodva bánt az övéivel, de irgalmasan s bőkezűen az idegenekkel, kiváltképpen a keresztényekkel; ámbár belesüppedt a pogány életmódba, mégis, a lelki kegyelem fényének közeledtére figyelmesen kezdett tárgyalni a körös-körül fekvő valamennyi szomszédos tartománnyal a békéről, melyet korábban sohasem kedvelt; úgyhogy már ebből felismerhető, kinek fiává vágyott válni, Üdvözítőnknek az evangéliumban mondott szavai szerint: „Boldo-

¹ Jakab I: 17.

gok a békességre igyekezők: mert ők az Isten fiainak mondatnak.”² Ezenfelül elrendelte, hogy a többi keresztényt, ki országába be akar lépni, a vendégbarátság és a biztonság kegyében részesítsék, felhatalmazta a papokat és a szerzeteseket, hogy elébe járuljanak, szíves örömet hallgatta meg őket, kedvet lelven abban, hogy az igaz hitnek keble kertjébe vetett magja kicsírázik. Minek szaporítsam a szót? Eljött az égből rendelt idő, háza népével együtt hitt és megkeresztelkedett, megfogadván, hogy minden uralma alá vetett alattvalóját a keresztény hit szolgálatába állítja.

3. Mivel pedig igen sok gondot okozott neki a lázadók megzabolázása, a szentségtörő szokások lerontása, és hogy püspökségeket alapítson hite szerint a szentegyház javára, egy éjjel csodálatos látomással vigasztalta meg az Úr, gyönyörű külsejű ifjat állított elébe, aki így szólt hozzá: „Béke veled, Krisztus választotta, megparancsolom, hogy szűnjenek meg gondjaid. Nem néked adatott meg véghezvinni, amit eszedben forgatsz, mert kezdet emberi vér szennyezi be. Tőled származik a születendő fiú, kire az Úr mindezek elrendezését az isteni gondviselés terveinek megfelelően rábízta. Ő az Úrtól választott királyoknak egyike lesz, a földi élet koronáját majd az örökkévalóval fogja felcserélni. Mindamellet a lelki követségben hozzád küldendő férfit tisztességgel fogadd, ha befogadtad, megtiszteljed, rettegve a fenyegető kárhozattól és elragadva a kiapadhatatlan remény szerelmétől, mely meg nem téveszt, intelmeit hűséges szívvel, nem színlelt helyesléssel hallgasd.”

4. Hogy felserkent a fejedelem, a megdöbbenő látomást előbb magában, majd Krisztus híveivel és az övéivel meghányta-vetette, Istennek kitért karokkal a földre borulva alázatosan hálát adott, s könnyeket ontva ajánlotta magát és fejedelemségét születendő fiával együtt annak őrizetébe, aki nem szunnyad s nem is szunyókál. Miközben pedig az Istentől megjövendőlt férfiún töpreng, jelentik neki, hogy boldog Adalbert, a cseh egyház főpapja úton van hozzá az ő megtérítésére és a nem színlelt hit előmozdítására, hogy dicsőséges áldozattal áldozzon az Úr Istennek. Elmondhatatlan öröm támadt Krisztus új katonáiban, a vezér híveivel Krisztus apródja elé vonult, tisztességgel fogadta, és ahogy a látomás intette, Isten félelme és szeretete miatt minden módon kimutatta neki, hogy az engedelmesség fia lesz.

Így hát a fejedelem parancsára a zabolátlan nép mindenünnen összegyűlik, a szent püspök szüntelenül tanít, téríti és kereszteli az ország fiait, sok helyen egyházakat alapít. „A világosság, mely megvilágosít minden embert”,³ elűzvén a sötétséget, elkezdett Magyarországon fényleni, és beteljesedtek a próféta szavai, ki így szólt: „A [pogányok] nép[e], amely sötétségben jár vala, lát nagy világosságot.”⁴ A láthatatlan világosság világossága Krisztus, kinek megpillantását a pogányok akkor érdemlik meg, mikor megtérve a sötétségből hiszik, hogy ő valóságos fény, valóságos Isten és ember.

5. Közben megszületett a fejedelem Istentől megjövendőlt fia, akit a próféta szerint ismert az Úr, még mielőtt a méhben megfogant volna. Ezt Isten kedveltje, Adalbert püspök hite őszinteségeért a keresztség fehér ruhájába öltöztette, és lelki gyámola lett. Akkor az István nevet kapta; hisszük, hogy Isten is ezt akarta, mert ami „István” a görög nyelvben, „koronázott” a latin beszédben. Mivelhog Isten azt óhajtotta, hogy viselje e világban is a királyi hatalmat, s a jövőben váltsa fel az örökké tartó boldogság koronájával, kijelölte őt az örök, el

² Máté 5:9.

³ János 1:9.

⁴ Ézsaiás 9:2.

nem múló dicsőség elnyerésére. Nőtt a gyermek, gyámolítva a királyi nevelésben, átlábalta a kisdédéveket, s miután a serdülőkor első lépcsőfokán átlépett, apja összehívta Magyarország főembereit és az utánuk következő rendet; a közös tárgyalás tanácsa szerint fiát, Istvánt a nép élére állította, hogy uralkodjék őutána, és ennek megerősítésére mindet külön-külön megeskette. Ezek után betelvén napjai, az Úr megtestesülésének 997. esztendejében e világ haszontalan viszontagságait égi örömmel cserélte fel. És ugyanazon évben boldog Adalbert püspök Isten ígéjének hirdetése végett porosz földre lépett, majd ugyanott a vértanúság pálmájával koszorúztatott meg.

6. Mikor aztán a pannóniai királyság a boldog ifjú bölintását leste, ő a környező tartományok népeivel kötött békét hűségesen megerősítette, hogy amit elméjében forgatott, a kereszténység zsenge ültetvényében annál bátrabban hajthassa végre. De minden jónak ellensége, az irigységgel és gonoszsággal teljes ördög, hogy Krisztus apródjának szent szándékát szétzilálja, belháborút támasztott ellene; az ő sugallatára vonakodott a pogány nép nyakát a keresztény hit igájába hajtani, s azon mesterkedett, hogy főembereivel együtt kivonja magát uralma alól. Mindezeket a dicsőséges kereszt jelének pártfogásával, Isten szülőanyja, az örökszűz Mária érdemeinek oltalmával, Isten kedveltje, Márton főpap és Szent György vértanú zászlaja alatt, vezéreik megölése után csakhamar szolgálatába hajtotta, a keresztség vizében megfürösztötte, és hűséges papok által osztván az üdvösség intelmeit, az egy Istent imádni kényszerítette.

7. Miután Krisztus katonája legyőzte az ellenséget, lelki örömmel eltelve elhatározta, hogy minden képességét és minden szándékát az evangélium magjának melegágyává teszi. Alamizsnálkodással és imádkozással töltve idejét gyakran borult a szentegyház padlójára, s könnyeit hullatva bízta Isten akaratára tervének teljesedését, hogy az, aki az Úr nélkül mit se tudna tenni, ha az Ő rendelkezésének betöltése segíti, a kitervelt jót erényes kezdeményezésekkel véghezvihesse. Ennek a megkezdéséhez és beteljesítéséhez azonban szükségesnek tartván Krisztus híveinek tanácsát, követekkel és levelekkel mindenfelé hírül adta kívánságát. Erre sok pap és egyházi személy, kit a vigasztaló Szentlélek ösztökél, úgy határoz, hogy elhagyva székhelyét, vándorútra kél; apátok és szerzetesek semmi tulajdont sem kívánva csupán arra vágytak, hogy ilyen mélyen vallásos fejedelem oltalmában szabályaik szerint éljenek. Köztük jött a vallásos életű Aszkrik atya tanítványaival, akik közül egy Bonifác nevű Aszkrik atya helyére neveztek ki apátnak: mikor a boldog király ige hirdetés végett Magyarország alsó részeibe küldte, nyakán egy kard megsebesítette, s bár élt ezután is, a vértanúság dicsőségét el nem veszítette. Érkezett két másik is a lengyelek földjéről, kik elmélkedésre a remeteéletet választották, egyikük, név szerint András, hitvallásának érdeme miatt az angyalok kórusába vétetett fel, melyről az Úr általa művelt csodajelei tanúskodnak; a másik, Benedek, Krisztusért ontotta véré, s ezért csodálatosan megkoszorúztatott.

Miután Aszkrik apátot övéivel együtt tisztelettel befogadták, a Vashegy lábánál egy Szent Benedek atyáról elnevezett kolostort épített, ahol mindmáig virul a szerzetesi gyülekezet a regula rendjében, s mivel bővelkedik a fenntartásához kellő mulandó javakban, nincs másra szüksége, csak arra, hogy az övéi és mások lábát az evangélium szerint megmosogassa.

8. Ezekkel tanácskozott Isten szolgája, a legkeresztényibb fejedelem, olykor közösen mindenekkel, olykor egyénként egyesekkel, majd tartományait tíz püspökségre osztotta, az esztergomi egyházat a római apostoli szék helybenhagyásával és egyetértésével a többiek fejévé és felügyelőjévé tette. Az említett tiszteletre méltó Aszkrik apátot a főpapi méltóság süvegével ékesítve kánoni választással ennek élére helyezte, s a többi széket az ő tanácsára

más-más atya gondjaira és őrizetére bízta. Mindenfelé megvetik a szent házak alapjait, emelik a kanonokok klastromait, virágzásnak indulnak a szerzetesi regulában élő közösségek. Mindenfelől özönlenek Istennek szolgálói, kikben vágyat ébresztett az oly igen bőkezű fejedelem kegyes vendégfogadásának vigasza. És mert Pannónia dicsőségére ott született a boldog Márton főpap, s az ő érdemeinek oltalmában aratott győzelmet ellenségein a Krisztushoz hű király - mint már mondtuk -, azért a király tanácsot tartván Isten kedveltjeivel, a Szenthegynek mondott helyen, a szent püspök telke mellett, az ő nevére monostort épített, birtokkal, javadalmakkal és minden szükséges egyébvel gazdagította, s a közbenjárásával legyőzötteken tizedet véve a püspökségekhez hasonlatossá tette.

9. Atyja halála után az ötödik évben - így akarta az isteni kegyelem - elhozták az apostoli áldás levelét, s miközben a püspökök és a papság, az ispánok és a nép egybehangzó magasztalásukat fennen kiáltották, Isten kedveltje, István, királlyá választatott, s az olajkenettel felkenve a királyi méltóság diadémájával szerencsésen megkoronáztatott. Hogy az uralkodói rang jelének elnyerése után milyen életű s ítéletű férfi volt, megvilágítja a püspökökkel és Magyarország fő-embereivel együtt kibocsátott törvénykönyve, melyben tudniillik megszerkesztette minden ártalomnak ellenmégét. És mert úgy tetszett néki, hogy a békének, mellyel Krisztus fűzte egybe a világot, legyen fia, el nem múló kötés aláírásával utódainak szigorúan meghagyta: senki köztük ellenséggént más földjét ne támadja, törvényes vizsgálat nélkül ellenfelét ne bántsa, az özvegyeket és árvákat senki se nyomorgassa.

Királyságának sorsosául pedig, de kivált sarjadékának szaporításáért a római császári méltóságot viselő, szelíd erkölcsi miatt jámbornak nevezett Henrik hűgát, név szerint Gillát vette házastársul, kit miután olajkenettel felkentek, a korona viselésében társának ismert el. Hogy ez Isten tiszteletének csinosításában miképp viselkedett, az Istennek szolgálók gyűlekezetei iránt mely buzgónak s jótevőnek mutatkozott, arról a mai napig tanúskodnak számos egyházi keresztjei, edényei és csodálatos mesterséggel készített vagy szőtt oltári ékességei. Mindenekelőtt pedig a veszprémi püspökség egyháza, melyet alapkövétől kezdve minden Isten szolgálatához szükséges arany- vagy ezüstneművel és sokféle ruhával felékesített. Maga a király a nemrég alapított püspökségeket az apátságokkal egyetemben majorságokkal, udvarházakkal, szolgálakkal és javadalmakkal királyilag felruházta, keresztekkel, edényekkel és az istentisztelethez járó más eszközökkel - aszerint, hogy mire volt külön-külön szükségük - kielégítően felszerelte. A szerzetesek életét és közösségét hol mások útján, hol személyesen fürkészve gondosan megvizsgálta, a lankadókat kárhóztatta, az ébereket szeretetébe fogadta, s a kanonokok szolgálatát Krisztus és az egyház bizonyossága alapján a püspökök gondjára bízta; az apostol szerint „mindenkinek mindent megtett, hogy mindeneket” megnyerjen.⁵

10. Ez a férfiú hívő volt, minden cselekedetét teljesen Istennek szentelte, fogadalom s felajánlás útján szüntelen imáiban magát és királyságát az örökszűz istenanya, Mária gyámsága alá helyezte, kinek tisztelete s dicsősége a magyarok közt oly nevezetes, hogy nyelvükön még e szűz mennybemenetelének ünnepét is, tulajdonnévének hozzátétele nélkül, csak Királyné napjának emlegetik. És hogy könyörületes oltalmát még inkább elnyerhesse, magában a királyi székvárosban, melyet Fehérvárnak mondanak, ugyanezen örökké szűz dicsőségére és nevére híres és hatalmas, csodálatos mivű bazilikát kezdett építtetni, a kórus falán tarka vésetekkel, márványlapokból kirakott padlóval. Aki ezt látta, szavaink igazságáról tanúbizonyságot tehet: számtalan-fajta miseruha, oltárdísz és más ékesség van ott, az oltárok körül több színaranyból kalapált tábla, melyekbe a legdrágább kövek sorozatait foglalták;

⁵ Pál Kor. I. 9:22

Krisztus asztala fölött csodálatos mívű cibórium emelkedik, a kincseskamra mindenféle fajta kristály-, ónix-, arany-, ezüstedénnyel színültig rakva.

Már akkor eltökélte Isten fia, hogy mindazt, amije van s amit megszerezhet, Krisztusnak ajánlja, kitől adományul nyerte, hogy aki őt az evilági dicsőségre és tiszteletre méltóvá tette, az égi ország lakói közé kegyesen felvenni méltassa.

11. Olvassuk az apostolokról írt jövendölésben, hogy „az egész földre elhatott az ő hangjok”⁶ és a többi. Ez a mondás áll nemcsak a tizenkettőre, hanem mindenkire, akit Isten az evangéliumot hirdetni küldött, akinek hite, szavai és erkölce révén gyarapodott az egyház. Ezek között nem a legkisebbnek tartják ama leginkább keresztényt: jóakarátának és művének híre, melyet az egyházak építésében saját hatáskörében szerzett, messze fekvő, igen híres földeket bejárt. Szerzeteskolostort alapított ugyanis Jeruzsálemben, abban a városban, ahol Krisztus emberi természete szerint tartózkodott, bőséges mindennapi eleséget szolgáltató majorságokkal és szőlőkkel gazdagította. A világ fejében, Rómában is István első vértanú nevére tizenkét kanonokból álló, minden tartozékkal bővelkedő gyülekezetet állított, és egy kőfallal körülkerített telepet házakkal és vendégfogadókkal azon magyaroknak, akik imádkozás végett felkeresik az apostolok fejedelmének, boldog Péternek küszöbét. Még a királyi várost, Konstantinápolyt sem fosztotta meg ajándékozó jótéteményeitől, csodálatos művészettel épült templomot adományozván minden hozzávalóval. Méltán nyerte hát el birodalma határain belül az apostol nevét, mert noha az evangélium hirdetésének tisztét ő maga el nem vállalta, a prédikátoroknak, mint vezérük és felügyelőjük, megteremtette a gyámolítás és gondoskodás vigaszát.

12. Az égi irgalom valamennyi jótéteménye közül, melyhez a boldog király isteni végzésből jutott, mindenekelőtt azokat kell felsorolni s a betűkre bízni, amelyekkel elsősorban lehet az örök élet örömeit kiérdemelni. Mert minden szerencsés tetteiben egy indítóók irányította: ezt lelkének hívő látásával látta meg az evangéliumban, mely igazságának bizonyosságával mondja: „Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek”,⁷ és más helyen: „Adjatok, néktek is adatik.”⁸ Az irgalomnak és kegyességnek oly szélesre tárt karjaival ölelte át Krisztus szegényeit, sőt bennük Krisztust, hogy egyetlen vendég vagy zarándok sem távozott tőle szomorúan, jóságának valamilyen vigasza nélkül. A szűkölködők felsegítésére mindennapos állandó költséget határozott meg, az éjszakát virrasztásban, tevékenyen és vidáman volt szokása tölteni, Krisztus híveinek lábát mosogatva, a szegények köcsögébe alamizsnát dugva, mivel eltökélte, hogy e világon a szűkölködő Krisztust tagjaiban vigasztalja, így ő maga megérdemli, hogy örökké örvendezzen, mikor a mennyei élet kincsesházát minden gyönyörűséggel rakottan találja.

Egy éjszaka aztán lelki intéstől illetve, egymagában, anélkül hogy bárki tudott volna róla, fogván egy Isten ajándékával teli erszényt, szokása szerint felkerekedett Krisztus kicsinyke nyájának meglátogatására. A szegények a mennyei kincseskamra pénzének osztásakor nyomban huzakodni kezdtek, Isten emberének érdeméről szakálla kiszaggatásával tettek tanúbizonyságot. Emiatt öröm töltötte el Krisztus katonáját, és rohanvást menekült mindenki teremőjének legszentebb szülőanyjához, s a földre vetve magát, hálálkodva így kiáltott: „Égi királynő, én királynőm, így tisztelték meg katonáid, akit királynak állítottál. Ha ezt valami

⁶ Pál Róm. 10:18.

⁷ Máté 5:7.

⁸ Lukács 6:38.

ellenségem tette volna, a te segítségeddel bosszulnám meg a sértést. De mert tudom, úrnőm, hogy ezzel az örök boldogságra lettem méltó, igencsak ujjongok, s megköszönöm Üdvöztőnk vigasztaló szavait, melyekkel tanítványait vigasztalta, mondván: »fejeteknek egy hajszála sem vész el«.⁹

E szavakból értette meg Isten embere, hogy égi kegyelem látogatta meg, és lelki kenettel kenetett; elhatározta, hogy szíve kapuját sohasem zárja be a segítséget kérők előtt, s ettől kezdve személyesen, vagy mások, de különösen Krisztus szolgái és cselédei, a papok és a szerzetesek útján az égtől neki juttatott gazdagságot a szegények kezébe téve maradandóan az örök kincstárban helyezte el. Erről tesz tanúságot a vele a mennyei életben örökké osztozó boldog Gunther, aki evilági nemesből lett szerzetes és remete, s akit a jótékony fejedelem bőkezősége csalogatott ide, s a csehek földjéről többször eljött meglátogatására. Mert valahányszor érkezésének fényével István udvarát beragyogta, a király kincseskamráját keze alá helyezték, s mivel ő ennek tartalmát zarándokok, szükölködők, szenvedők, özvegyek és árvák, klastromok és templomok között kiosztotta, csakhamar kiürült. Isten e szolgájának intésére alapította meg az istenfélő király a Bélnek nevezett monostort, s minden jóval gazdagította. Itt kezdte el elmélkedő életét élni a Velencéből jött Gellért szerzetes, akit felsőbb végzésből főpappá választottak, s a szent király elhunytá után a kereszténység ellen támadt zavargásokban megköveztek: a lelki kegyelem ajándéka által méltó lett a vértanúk társaságára.

13. Úgy vélem, nem hallgathatom el, hogy Isten hatalma az ő emberének még életében meg akarta mutatni, mennyi érdeme lesz halála után. Hiszen ahányszor fülébe jutott, hogy beteg valaki, egy darab kenyeret, egy kis gyümölcsöt vagy fűszeres fűvet küldött neki orvosságul, azt, ami épp a keze ügyében volt, meghagyván, hogy egészségesen talpra álljon, és mivel szavait Isten kegyelme kísérte, épségét a beteg nyomban visszanyerte. Üdvöztőnk dicsőséges mennybemenetele után s azután, hogy csodálatosan atyja jobbára ült, azt mondják, keveseknek jelent meg testi valóságban, látomással azonban sokaknak nyújtott vigaszt, megtanítván őket a jövőbe látni. Ez történt boldog Istvánnal is. Egy éjszaka ugyanis valamely titkos sugallattól hirtelen felriasztva megparancsolta, hogy egy futár egy nap és egy éj alatt siessen az erdélyi Fehérvárra, és tereljen minden földeken lakót a városok falaihoz oly gyorsan, amint lehet. Mert előre megmondta, hogy itt teremnek a keresztények ellenségei, vagyis a besenyők, akik akkor a magyarokat fenyegették, és fel fogják dúlni földjeiket. Alig teljesítette a követ a király parancsát, itt is volt már a besenyők váratlan csapása; gyújtogatással és fosztogatással mindent elpusztítottak, de Isten kinyilatkoztatása révén a boldog férfi érdemeiért az emberi lelkek a falak menedékében megmenekültek.

14. Ezután történt, hogy mikor jámbor Henrik, római császári felség, a boldog királynak felesége révén rokona kiszenvedett, a császári hatalmat a germánok választásából Konrád kapta, ki a béke nyugalmát megtörve, egész Németország csapatait egyesítve ellenséggé próbált rátörni Pannónia határait. Tanácsot tartott ellene a király a püspökökkel és a főemberekkel, s a haza védelmére egész Magyarország fegyvereseit összevonta. Előbb mégis megfontolván, hogy Krisztus segítsége nélkül mit sem tehet, kezét-szívét égnek emelte, és sérelmeit úrnője, az örökszüz istenanya, Mária elé tárva ilyen szókra fakadt: „Ha kedved telik benne, világnak úrnője, hogy örökséged szőlejét ellenség pusztítsa, s a kereszténység zsenge ültetvényét irtsa, kérve kérlek, ne róják fel az én renyhességemnek, hanem inkább akaratod rendelkezésének. Ha a pásztor bűnös, érdeme szerint ő maga lakoljon, kérlek, ártatlan juhokat dühöd ne sújtsa.” E beszéd után Máriától már szinte megvigasztalva, magabiztosan útra kelt

⁹ Lukács 21:18.

az ellenség irányába. Mindjárt másnap hírnök érkezett a germánok táborába minden egyes vezérhez, mintha a császár küldte volna, és parancsot adott át a visszatérésre. Mihelyt az ellenség visszavonult, és a szent felismerte, hogy Isten irgalmának oltalma látogatta meg, a földre borulva hálát adott Krisztusnak és szülőanyjának, kinek védelmébe magát és országának gondját szüntelen imában ajánlotta. A császár pedig megrémült övéinek ennyire váratlan kudarcától, és tudakolta, miképpen történt a dolog. Mikor aztán belátta, hogy valóban visszatértek, nem kételkedett, hogy ez Isten szándékából történt a leghívebb király reményének megerősítésére, és azontúl országának megtámadásától tartózkodott, mert visszatartotta az örök bíró félelme.

15. Nyilvánvalóan boldog Istvánon is beteljesedett az apostol szava, mely így szól: „Sok háborúságon által kell nekünk az Isten országába bemennünk”,¹⁰ és a bölcsesség könyvében: „akit szeret az Úr, megdorgálja, megostoroz pedig [az atya] mindent, akit fiává fogad”.¹¹ Mert sokféle isteni fenyítés alatt rogyadozott, három évig szüntelen betegségben sýnylődött; miután ebből Isten kegyelmének orvossága kigyógyította, a titkos örök szándék valamiféle próbatétele következtében fiainak kimúlásában megint csak érezte a ráhulló korbácsütéseket, mikor őket ártatlan csecsemő korukban aki adta, elvette. Halálukon érzett fájdalmát a szülőatya élve maradt fia, a szent természetű Imre iránti vonzalmának vigaszával fékezte. Immár egyetlen fiát szenvedélyesen szerette, mindennapos imáiban örökösen Krisztusnak és szűz szülőanyjának szentelte. Minden óhajtsával azt kívánta, hogy fia túlélje, s hogy utána országának ő kerüljön élére. S hogy ilyen nagy uralom kormányát majd erősebben kézben tarthassa, rávette, hogy az igazhitű férfiak tanítását mindkét füllel hallgassa mindennapos olvasás által. Az atyai szeretet lángjától ösztökélve ő maga is erkölcsitanító könyvecskét szerkesztett, melyben őszintén és barátián, a lelki intelem igéivel szól hozzá, oktatva, hogy mindenekelőtt őrizze meg a katolikus hitet, erősítse az egyházi rendet, a főpapi méltóságnak rója le tiszteletét, kedvelje a főembereket s vitézeket, hozzon igaz ítéletet, minden cselekedetében mutasson türelmet, a vendégeket jóságosan fogadja, még jóságosabban gyámolítsa, a tanács nélkül semmit se tegyen, az elődök példája mindig szeme előtt legyen, sűrűn teljesítse az imádkozás kötelemét, s a kegyesség, irgalmasság meg a többi erények ékesítsék. Az ilyen és ehhez hasonló ismeretekben oktatott kiváló ifjú engedelmeskedve az örök végzésnek, amelynek mindenek alávetetnek, az Úr megtestesülésének 1031. (= 1030) évében ezt a múltó életet az örökre cserélte fel, csatlakozván a mennybéliek társaságához. Ó, mekkora gyász mindeneknek, de kivált a főembereknek, akik között az elárvult atya sóhajtozott és kesergett. Mert látván, hogy egyedül maradt, utód reménye nélkül, bánkódott szeretni vágyó szíve. De ismerte az írást: „Nincs bölcsesség és nincs értelem és nincs tanács az Úr ellen”,¹² és a kánoni törvényt: senkinek sem szabad kedvesei elmúlásán túlságosan szomorkodni. Letéve a gyászt, teljes valójával az isteni irgalom bőkezűségének keresésére adta magát. A kolostorok és templomok szolgáit, a szerzeteseket és a papokat különféle alamizsnákkal és adományokkal vigasztalta meg, minden pénzbeli jövedelmét, mellyel éppen rendelkezett, zarándokokra, özvegyekre, árvákra költötte. Követei képében még a külföldi tartományok monostorait is gyakran meglátogatta királyi adakozókedvének számlálhatatlan ajándékával.

¹⁰ Apost. Csel. 14:22.

¹¹ Pál Zsid. 12:6.

¹² Péld. 21:30.

16. Szellemének fiatalkorában felvett szigorát élete végéig megőrizte. Alig nyílt ajka nevetésre, mivel az írásra gondolt: „A nevetés fájdalommal elegyedik, és végre az öröm fordul szomorúságra.”¹³ Mindig úgy mutatkozott, mintha Krisztus ítélőszéke előtt állna, lelki szemeivel az ő tisztelendő külsejű jelenségét látta, s kimutatta, hogy Krisztus a száján, Krisztus a szívéen, Krisztust hordozza minden tettén. Szíve-lelke minden vágyával a végső napot képzelte maga elé, s már a mennyország lakója, angyali társalkodás társa óhajtott lenni. Mindenféle fajta Istennek tetsző erénnyel ékes lévén, eltökélte: Isten előtt szentségben és igazságban leledzik majd életének minden napjában,¹⁴ hogy benne már az eljövendő megdicsőülés valamilyen ragyogása lássék. Végre Isten irgalmából, a százszoros jutalom díjára érdemesen láz vette le lábáról, s mikor már nem volt kétséges hamari halála, előszólította a püspököket és palotájának Krisztus nevét dicsőítő nagyjait; először megtárgyalta velük, hogy helyette a Velencében született Pétert, nővérének fiát választják királynak, akit már korábban magához hívatott és seregének vezérévé nevezett ki; majd atyailag intette őket, hogy őrizzék meg az igaz hitet.

KISEBBIK LEGENDA

1. Ha felismerjük, hogy a szentek érdemei „fölrívak az életnek könyvében”,¹⁵ és emlékeztetük „az Úr előtt szüntelen”,¹⁶ bizony felette üdvösnek nyilvánítjuk, hogy valamit a jók életéről és tetteiről példának az utódok nemzedéke számára írásba foglaljunk. Ezek Krisztusért hűségesen harcoltak, s harcukért szerencsésen megkoszorúztattak; ha mi munkálkodásuk utánzására törekszünk, miként Pál mondja: „Istennek örökösei” leszünk, „örököstársai pedig Krisztusnak”.¹⁷ A vértanúk viadala az anyaszentegyházat nap mint nap megkoszorúzza, a hitvallók hív nyeresége megújítja, s ennyi sok fényességgel felcifrázva csillog a föld forgandó tengelye körül. Sok olyan dicsőséges harcukat látta egykor a világ, melyet elzárt az idők vénsége, a hívők emlékezete pedig nem őrizte, „mert sose zengte meg égi dálnok”.¹⁸ De hallgassunk a régiekről, melyeket már számba venni nem lehet - tudjuk úgyis, Isten előtt az örökkévalóságban dicsőségük soha el nem évül -, térjünk azokra, amikből előadásunk szövődik.

A felette szent István hitvallónak, vagyis Pannónia híres királyának életét és cselekedeteit, miként az akkori idők tanúinak hiteles és igazmondó elbeszéléséből meghallottuk, úgy érezzük, az utókorra hagyományozni méltó és tisztelendő feladat. Sem a grammatikusok tudós, összemesterkedett rendjét, sem a filozófusok magyarázatait vagy tudálékos szörszálhasogatásait nem utánozzuk, mert balgaság a nyílt tengerre szállni, ha nem tudsz a révhez sem beállni. Ezt csak olyanok helyeselhették, akik a költött mesék szerint a Pegazus-ütötte forrásból ittak, és azzal dicsekszenek, hogy a Parnasszus szent helyén álmodoztak.¹⁹ Ezeknek bölcsessége hiúságból hiúságba hiúsult, s mivel belőle saját épülésükre semmi hasznót sem meríthettek,

¹³ Péld. 14:13.

¹⁴ Lukács 1:75.

¹⁵ Pál. Fil. 4:3.

¹⁶ Mózes II. 28:29.

¹⁷ Pál Róm. 8:17.

¹⁸ Horatius Carm. IV. 9.28. (Horváth I. K. ford.)

¹⁹ Vö. Persius Satirae, Prologus.

„balgatagokká lettek”.²⁰ Ti tehát, megértve, ami az író szájából hangzik, törődjetelek bele csekélységébe, mert azt mondja el, amit szavahihető emberektől hallomás útján tudott meg. Bizonyra úgy ítéli, hogy a terhet erejével fel nem éri, mert távolról sincs meg benne a ragyogó ékesszólás s a jó felfogóképesség. Kiváltképpen fél az irigykedők mardosásaitól, akik a magukét hanyagul rakják össze, a mások írásait viszont ízekre szedik. Így hát, bár forgathatók ugyanezen tárgy hiteles első szövegét, olvassátok mégis ezt a rövidebbet, s ha netán szabálytalanságot, ha netán kevésbé ékes előadást találtok benne, nézzétek el parasztságát.

2. Nos, midőn a magyaroknak barbár nemzete a hitetlenségben már régóta tévelygett, s a pogányok szokása szerint hiú és szentségtörő babonákat követett, úgy tetszett az Üdvözítő irgalmának, hogy bűneiknek véget vessen, s ha az ördögi csalatás eloszlik, e nemzetnek legalább maradéka üdvözüljön. Mert mint fénysugarat a sötétségből, a boldogságos királyt, Istvánt úgy élesztette; s a katolikus hit igazsága szerint kiművelve a nép megnyerésére alkalmassá tette. István Esztergom városában született, s már gyermekkorában teljességgel átítatta a grammatika tudománya. Apja ugyan király volt, de eleinte pogány. Később megvilágosítva a Szentlélek kegyelmétől, felismerte az út és az élet világosságát, s követve az evangéliumi tanítást, az igazság nyomába szegődött. Közben pedig Isten színe előtt igen dicséretessé tette magát azzal, hogy katonaságának vezéreit az igaz Isten tiszteletére térítette. Akiket pedig rajtakapott azon, hogy más utat követnek, fenyegetéssel és rémítgetéssel törte igába. Mikor már megöregedett, s érezte, hogy testét felbomlás fenyegeti, az ország élére emelendő fiának a római császárok kiterjedt nemzetségéből származó felette nemes feleséget hozott. Eközben költözött el a keresztény nevet kedvelő király, leróva a természetnek adóját, s mint hisszük, az Istenséget vallván elnyerte az örök boldogság dicsőségét. Halála után a még gyermek István a főemberek és a köznép kegyéből dicsőségesen az ország trónjára emeltetvén, lángoló lélekkel kezdte terjeszteni az igazságot, mert ámbár még gyermekéveinek virágjában állt, nem a száján volt a szíve, hanem szívében volt a szája. Nem feledve a Szentírást, melyért szerfölött hevült, a megfontoltságot és az igazságot tartotta szeme előtt Salamon szerint: „Hallgatván a bölcs bölcsőbb lesz, és az értelmes tudja tartani a kormányt.”²¹ Igazságtalanságot elkövetők és azzal egyetértők nem állhatták meg szeme előtt, hanem minden rendeletében Isten hű sáfárának mutatkozván azon kezdett elmélkedni, hogy ha a szent keresztiségben már újjászületett népről leveszi a fegyelem gyeplőjét, utóbb könnyen visszatér az hiú tévelygésébe. Így az egyház tanai szerint oktatta, rárakta nyakára a fegyelem igáját és törvényeit, s a gonoszság minden mocskát a földig lerontotta.

3. Bizonyos nemesek pedig, kiknek szívében féktelenség s restség fészkelte, látván, hogy kényszerből el kell hagyniuk a megszokottat, ördögi sugallatra elvetették a király meggyőződését, és a korábbi élvezetekre adva ismét lelküket, fegyvert ragadtak ellene. S már pusztították is városait, majorságait irtották, fosztogatták birtokait, szolganépét gyilkolták, s hogy a többről szót se ejtsek, már a királyt is bántalmazták. Mikor pedig nem akartak letérni eltévelyedett útjukról, s dühöngésük nem csillapult, a király bizakodván az örök erényben, seregének sokaságával elindult, hogy úrrá legyen az ellenség veszett dühén. Ezek e napokban éppen a köznyelven Veszprémnek mondott várost ostromolták, hogy ezt az ő gyalázatára fordítsák: ott tanyáztak le ugyanis, ahol a király szokott megszállni és tartózkodni, hogy

²⁰ Pál Róm. 1:22.

²¹ Péld. 1:5. (A Biblia új fordításában - Bp. 1973. - így hangzik e hely: „Ha bölcs hallgatja őket, gyarapítja tudását, az értelmes megtudja, hogyan kormányozzon.”)

könnyebben nyíljon út más erősségek elfoglalásához. Az isteni kegyelemtől vezérelt király rajtuk ütött; ezek hitükben, azok bizony csak a fegyverekben bizakodtak, s mindkét részcsoport küzdött. Végül, hogy az ellenséget legyőzték, s részint leölték, részint foglyul ejtették és megkötözték, a győztes király híveivel hazavitte a győzelmi jeleket. Ezenfelül birtokaikról - mind a földekről, mind a falvakról - bölcsen rendelkezett, nem úgy, mint egykor Saul, aki legyőzve Amaleket, az Úr tilalma ellenére a zsákmány javát válogatta ki magának. Mert mindenből semmit sem tartott meg a maga szükségére, hanem elmenvén, Szent Mártonnak szentelte, akinek tiszteletére bazilikát is épített. Őket pedig és utódaikat mind a mai napig az egyház szolgálta. Később főembereinek közbenjárására elhatározta, hogy csak tizedet adjanak abból, amijük van, nehogy szorongatásukban szétszóródjanak a földeiről.

4. Támadóinak tömegét leigázva s királyi trónját békében megerősítve a szent vallásnak egyre inkább bajnoka lett, s minden Krisztusban jámborul élőt egyre inkább megszeretett. Okosságának híre az emberek fiainál igen nagy tiszteletben állott. Napról napra növekedett a hívők egyháza, és a világ külön-külön vidékeiről, hallván tudománya felől, sokan özönlöttek hozzája. Míg Isten szent tisztelői szélteben-hosszában sokasodtak, a király, hogy a jótettekben még szívósabban serénykedjék, eltökölte: kibővíti a szentegyház csarnokait, mit is a legalázatosabban teljesített. Mert megújította a dicsőséges szent Szűz Máriáról elnevezett templomot Fehérváran - a város kivételes nemességéről kapta nevét -, s ide többek közt tarka drágakövekkel ékes, színaranyból kalapált ereklyetartókat helyezett el a tárház szükségére. Majd mindenféle javaiból részt ajánlott fel - mind földekben, mind szőlőkben -, és megszabta az ott majdan Istennek szolgáló papok kötelezettségeit. Észrevéve, hogy a híveknek milyen fáradságos, ha az ünnepi misére távol eső helyekről özönlenek, megparancsolta, hogy tíz falu népe egy templomot állítson, annak kerületébe tartozzon, nehogy a fáradságtól elgyötörve a vallás kötelezettségeivel kevésbé gondoljon. Élükre életük érdeme szerint püspököket és papokat állított, hogy a népet az apostoli hagyomány tekintélyével oktassák.

Nem sokkal utána másfelé fordult, erőt nyerve Istennek e szózatából: „Fényeskedjék a ti világosságotok az emberek előtt, hogy dicsőítsék a ti atyákat, ki a mennyekben vagyon”,²² és néhány kiválasztott emberét Rómába küldte, szerfölött sok kincset bízva rájuk, hogy ott István első vértanú tiszteletére egyházat alapítsanak. Ez meg is történt. Azonkívül még mást is kiosztott, hogy azon vegyenek házakat, falvakat, birtokokat és egyéb hasonló dolgokat, melyek az egyház szolgálta kiadásait fedezik. És minden egyes évben, ameddig csak élt, tetézte az ajándékokat és a megajánlásokat, nehogy valamit is kívülről kérjenek, akik a tárház ügyeit igazgatják. A jeruzsálemi monostorban is, melyet épített, szerzetesi közösséget alapított, ennek minden szükségéről hasonló rendelkezéssel gondoskodott. Ő, igazán boldog István, hogy lakása legyen a mennyekben felépítve örökkön, magát formálta az Úr hajlékává a földön!

5. Hogy Istennek szent egyházát békében megtelepítette, s római jóváhagyással méltón megszervezte, a besenyőknek a hittől jócskán idegen és szinte vadállati balgaságú, értelem híján való népe rombolni tört országának határait. A király pedig a megelőző napokban távoli vidékeken vadászgatott, hogy elnyűtt tagjai a sok szorongató gond után legalább valamennyire felfrissüljenek. Mikor tehát a déli órákban álomra hajtotta fejét, Isten akarataiból, ki a jövőt szellemlátás útján nyilvánítja ki és tudatja híveivel, úgy tetszett neki, mintha szemtől szembe tárgyalna a haza elébe álló ellenségeivel, s hogy megrémítse őket, ilyen szavakat szólna: „Miért akarjátok hitvány seregetekkel letörni a szentegyház zárait?

²² Máté 5:16. (Káldi György ford.)

Miért jöttetek pusztítani a nagy pásztor nyáját és akleit? Távozzatok, távozzatok, mert parancsolómtól elnyertem védelmezőm és vezérem, vagyis Mártont, aki nem fogja tűrni, hogy harapások az igazak legelőit marcangolja.” Felébredvén friss kedvvel hívatott egy hírvívót. Mikor az előállt, így szólt hozzá: „Te nem töltheted be követségem tisztét, jöjjön más, akit hívebbnek találok.” Ugyanezekkel a szavakkal küldte el az új jelentkezőt. Harmadikat is szólított, mondván: „Rajta, fel útra, siess hamarjába, vidd el a parancsodat, mondd meg a túlsó végeken mulató hadnagynak, hogy mindent elásson, a csatára férfiakat válasszon, és a rám zúduló ellenség ékeit verje vissza.” Lóra kapott az tüstént, repült a mondott helyre, a parancsot jelentette, s azt serényen teljesítették is. Az ellenség már közeledett, városfalat már bekerített, mikor váratlan rajtaütéssel a hadnagy és serege rajtavert. Akkor mindkét részről viaskodni kezdtek. Ezekre Isten oltalmának ereje kötött kardot, amazok esztelenségük súlya alatt elejtik a kardot. Végül hátat fordítva menekültek, többen azonban elterültek, s többen fogságba kerültek. A vérontás végeztével aki a királytól jött, visszatért, hogy hírt vigyen. Hallván a háború kimenetelét, hálát adott a király a Mindenhatónak, hogy megadta híveinek ellenségei fölött a győzelmet. Úgy hisszük, kétségtelenül égi kegyelem látogatta meg őt: hogy az ellenség körül ne vegye, mennybéli szabadítót érdemelt vezéréül és oltalmazójául. Mert miként Isten az ő felkentjét, Dávidot egykor angyala pártfogásával szabadította meg a filiszteusoktól, őt is így ragadta ki üldözőinek kezéből, kivezetve és elvezetve az üdvözülésre.

6. Miután nevének híre eljutott az egész világ fülébe, és a szájából szóló ítéletek általános elismeréssel mindenütt híressé váltak, hatvan férfi a besenyők közül, akiket fentebb említettem, minden felszerelésével, nevezetesen rengeteg arannyal-ezüsttel és az ékességek sokféle fajtájával megrakott szekereken elhagyva a bolgárok vidékét, Pannónia határai felé közeledett. De sokan a szolgák közül, kiknek lelke „hajlik a bűnre, akár a viasz”,²³ a fenekedés fáklyájától fellobbantva elébük mentek, karddal levágtak egyeseket, a többieknek elrabolták mindenüket, és kifosztva, félholtan otthagyták őket. Ezek a király ítéletére tartogatva, ami történt és amit elszenvedtek, folytatták a megkezdett utat, egyenesen hozzá siettek, és lába elé borultak. Láttukra így szólt: „Mi az oka bajotoknak?” „Uram - felelték -, mi, a te szolgáid semmi rosszat sem forralva, ítéleted tudományát jöttünk meghallgatni, és egyesek - bár okot nem adtunk rá - elragadták mindannyiunktól a magunkkal hozott vagyont. Ezenkívül akit elkaptak, lemészárolták, és mi épp hogy életben maradvánk, hogy ezt hírül adjuk.” A király, amilyen okos lelkű volt, sem tekintetével, sem szavával nem fenyegetőzött, hanem tartóztatva magát, ahogy írva van: „a bölcs végére tartja indulatát”,²⁴ tüstént elküldött azért a hadnagyért, aki alatt a vendégpusztítók katonáskodtak, s elrendelte, hogy meghatározott napon állítsák színe elé valamennyiüket. Úgy lett, ahogy parancsolta, és vallasni elébe vitték őket. Így szólt hozzájuk: „Miért hágtátok átal az Istentől rendelt törvényt? Miért nem ismertetek irgalmat, és ártatlan embereket miért büntettetek? Mert nem azokat kell sújtani, akik a törvényt hallgatják,²⁵ hanem akik átalhágják. Ahogy ti cselekedtetek, úgy cselekszik ma az Úr is színem előtt veletek.” Miután ítéletüket elnyerték, valamennyit elvezették, és az ország minden táján az utak mentén kettesével felakasztva elvesztették. Ezzel akarta hát megértetni, hogy aki nem nyugszik meg az Úr által meghirdetett igazságos törvényében, így jár. Hallották a föld lakói az ítéletet, mellyel a király intézkedett, és megrettentek.

²³ Horatius Epistolarum Liber Alter 3. (Ars Poetica. Muraközy Gy. ford.)

²⁴ Péld. 29:11. (Káldi György ford.)

²⁵ Vö. Pál. Róm. 2:13.

7. Nem sok idő múltán betegségbe esett, melytől utóbb testében megfogyatkozott, s mivel a nyavalya hosszan tartó gyöngeséggel nehezedett rá, már a lábára sem tudott állni. Láta pedig udvarának négy legfőbb nemese, hogy hosszan és súlyosan betegeskedik, s mert szívük mélyén még mindig hitetlenségben tévelyegtek, család tervet kovácsoltak, és megkísérelték leromlott állapotát halálra váltani. Már esteledett; mielőtt a házban meggyújtották volna a világot, egyikük a homály leple alatt vakmerően behatolt, és a gyilkos tethöz egy csupasz kardot rejtett köpenye alá. Alig tette be lábát oda, ahol a király pihent, csakis égi ösztönzésre a penge lehullt, és a földhöz ütődve megpendült. Nyomban felriadt a király, és kérdezte, mi az, bár már tudta, mi történt. Az az ember megtörve, szorongva bevallotta örült tervét, bánta, közel lépett, térdre esett, a király lábát átkarolta, beismerte, hogy bűnözött, és kegyelemért könyörgött. A bocsánatért esdeklőt el nem kergette, gonosztettét gondtalanul elejtette, az pedig parancsára cinkosait az árulásban leleplezte. A következő napon a király rendeletére a felkutatott gyilkosokat elővezették, és ő fejükre ítéletet mondott. Hogy pedig az utódoknak okulására legyenek, és tanulják meg urikat a legnagyobb tisztelettel tisztelni, látásuktól őket megfosztotta, ártó kezüket levágatta, s akik igaztalanul az igaznak vére ellen fondorkodtak, igazságos ítélettel bajos életre jutottak.

8. Az Úr megtestesülésének 1038. évében, a VI. évkörben, Henrik római császár idejében, a maga uralkodásának pedig 38. esztendejében elhunyt, és Szűz Mária bazilikájában temették el, melyet pazar munkával hozott tető alá. Majd, hogy elszaladt sok esztendő, akár a népben megsokasodott gonoszság, akár az egyházban történt valamely meghasonlás miatt, e szerfölött gazdag kincs a földben lappangott, és a halandók tudomása elől elrejtve, egyedül az Úr szeme előtt mutatkozott. De mert az ő felfoghatatlan jósága fel akarta fedni, mennyit ér ő Isten előtt, csodák felcsillanó sokaságával megdicsőítette az emberek szemében, és miként ő dicsérettel és énekkel szolgált az Úrnak a mennyekben, úgy őt is az Úr egyházának dicséretével és énekével méltó módon és emlékezetesen felékesítette a földön. Mert miként az új fényforrás sugara, úgy ragyogta be szentsége az összes környező vidéket, s mint az illatos kenőcs édessége töltötte meg a hallgatók szívét. Özönlött minden különb-különbféle kórban senyvedő ember, jámborságának orvosszerétől érintésre meggyógyultak, s akik a rontás nyavalyájában majdnem elsorvadtak, talpra állva tértek vissza. Mikor a jámbor emlékezetű László király ült a királyság trónján, a püspökök és az apátok s kik a szentegyház élén álltak, szentségét tanújelekből megfigyelve, közös határozatban háromnapos böjti sanyargatást hirdettek, s maguk imádkozással töltve az időt, várták, hogy az égi kegyelem lelátogat a népre. Majd Istenhez emelve szívüket, himnuszok hangjaival zengték imába nevét, s így érkeztek arra a helyre, ahová a fenséges test volt zárva. Mikor ezt felbontva felnyitották, oly hatalmas illatár szállt fel, amilyen a körülállókat még sohasem lepte meg, s minden betegnek, aki odafutott, meggyógyultak a tagjai. A vakok visszakapták szemük világát, a sánták lábuk szilárdságát, a poklosok tiszta bőrüket, az inaszakadtak épségüket; bármiféle baj lakozott bárkiben, gyógyulást érdemelt. Felemelték a felbecsülhetetlen értékű terhet, hálát adtak a mindenható Istennek, elvitték, s ezüsttartóba zárván reá pecsétet ütöttek.

Vége Szent István, Pannónia királya életének és cselekedeteinek.

BÓDOGSÁGUS SZENT ISTVÁN KIRÁLNAK INNEPÉRŐL

Úr Jézus Krisztus születetinek²⁶ utánna olly mint száz héján ezer esztendő felé írván, mikoron tebb országok között, úgy, mint ez ország krónikájában talállyok, az szittyai magyarok Konstantinápolyt és egész Görögországot fel dulták volna és ez világon szerte szerént keresztyénségben is sok pusztaságot töttenek volna, miért ők pogánok valának, vala azon időnek utánna egy hatalmas kapitán, fejedelem, kinek Takson vala neve és mind egész alföldet, Rác-országot, mind Görögországig hódoltattya vala és lakása vala Takson-örénné az alföldön.²⁷ Ez fejedelemnek idő jártában lének két fiai, Gyejsa és Mihály. Ez Mihály fejedelemnek lének esméig két fiai: egyiket nevezé Kopasz Lászlónak, az másodikat Vászulnak. Kopasz Lászlónak idő jártában lének három fiai: András, Béla és Levente. Bélától lén Szent László Lengyel-országban, kiről nyilvánban vagyon meg-írván Szent László király életében.

Taksonnak, az első fiától, kinek vala neve Gyejsa, azon időben, mikoron Krisztus születetinek utánna írának kilenc száz hatvan kilenc esztendőben, úr Istennek kivált képpen való malaszttyából születék Szent István királ. Szent István királtúl, tebb fiai között születék az édes sziz Szent Imre herceg, kinek szentséges életét, ha Isten egészségben hagyand²⁸ az ő szent innepe napján meg halllyok nyilvánban. Mastan emléközjünk az ő szent attyának, méltóságus szent életéről. Mikoron azért bódogságus Szent István királ fel-serdült ember korában jutott volna, gyoropodik vala mint mennyből adatott nemes magzat, szent ajándék, mind úr Istennek, mind embereknek látására jó elköcsben, jámborságban, szent malasztban, isteni félelemben és szeretetben és mindennek utánna szentséges életben, lelkét éltetvén ájotatus imáccságokkal, elméjét menyei gondolatokkal, ez világi testi életét szent bejttel, vigyázással és szarándok járással: felette kilemben honnem az mastani urak, fejedelmek és nemesek. Mikoron azért úr Isten az királságban meg erőssöjtötte volna, ottan pokolbeli sátán utánna erede, hogy el ejtené, mert nehézzé tartya vala, hogy az ő szent érdemének miatta ez országot kezéből ki szalasztotta volna. Vala azért ez időben Somogyságban egy pogán hatalmas herceg, kinek Kuppán vala neve, az régi Kopasz Szirind²⁹ fejedelemnek maradéka, ki még Szent István attyának éltében is erőssen uralkodik vala mind egész Somogyságban és Zalaságban. Mikoron Szent István királnak attya, Gyejsa, ki múlt volna, támada fel ez gonosz kegyetlen herceg akarván Szent István király annyát³⁰ gonosság szerént magának venni, az szent királt megölni és³¹ mind ez egész országnak uraságában esni. Szent István királ hallván az gonosz szándékot, egyben hívá az magyar urakat és dicsőséges Szent Márton pispeknek segödelmét kérvén, ki szállá Kuppán herceg ellen és tevé hadnaggyá Vencellinus nevő urat, ki jött vala hozzá Németországból. És mikoron nagy erős itközötöt töttenek volna, úr Istennek irgalmas-ságából adaték az diadalom Szent István királnak. És azon hadban Vencellinus hadnagy meg

²⁶ születetinek = születésének.

²⁷ Takson-örénné = Taksonörénél. Taksonyőre ma valószínűleg Taksony (Pest m.) nevű község, ahol a hagyomány szerint a vezér el van temetve.

²⁸ Szöv.: hagyán. Jav.: hagyand.

²⁹ Kopasz Szirind = Szár Szerénd Árpád nemzetségéből, vö. Szentpétery: *Scriptores Rerum Hungaricum*, II. 381. 1.9.j.

³⁰ A szövegből kimaradt egy szó. Az értelemnek megfelelően „annyát” szóval helyettesíthető.

³¹ Szövegben: ez. Javítás: és.

ölé Kuppán hercegöt, kiért nagy sok ajándékot és tisztösségöt vén az szent királtúl. És a gonosz, hitetlen somogyi ispánt³² vágatá négygé Szent István királ: egyykik részét küldé isztragomi³³ kapura, az másodikat Veszprimé, az harmadikat el-fel Győré, az negyediket el-bé Erdélben, miért mind az egész országnak ellensége volt.

Másod hada Szent István királnak lén erdéli vajdával, kinek Gyula vala neve, kinek leányátúl való vala Szent István király, kinek Sarolt vala neve, Gyejsának felesége. Mikoron azért írának ezer két esztendőben, Szent István királ nyomoték erdéli vajda ellen. És mikoron meg győzte³⁴ volna, foga meg Gyulát mind asszon feleségével és két fiaival, kidé be Magyar-országba fogva, mert annak élétte gyakortá való izenettel és írással intötte vala ötét, hogy lenne keresztyénné és szennék meg³⁵ ez ország háborgatásátúl. De soha reá nem hajthatá, hanem az hitetlenségből nagy erőszak³⁶ és úgy mint akarattya ellen, mint ő hozzá tartozót, ki hajtá és meg keresztölteté. Annak utánna jámborúl élvén, úgy tartá, mint jó attyát és holtok után Fejér-váratt nagy tisztösséggel temetteté el. És Erdénség az időtül fogva Magyar-országhoz hallgatott mind ez ideiglen.

Harmad jeles hada lén Szent István királnak az bologárok és oláhok ellen Havas-Alföldében,³⁷ kikkel annyéval erősebben viaskodék, míg erősebb helyen lakoznak vala, kiknek fejedelmök Keán vala.³⁸ De mikoron meg győzte vala őket, nagy mondhatatlan kéncsöt és kazdagságot nyere és az országot adá tisztúl egy régi ősinek, kinek Szoltán vala neve. És haza jöve az szent királ nagy nyereséggel Magyar-országban. Az Szoltán fejedelem kedég Havas-Alföldében³⁹ nagy erekes lén és hatalmas, kitül származának az szoltánok és ez országtul el szakadván nagy sok nyomorúsággal fizetek meg az jó tételt.⁴⁰ Szent István kedég az nagy nyereségből nagy sok szent egyházakat és kalastromokat rakattata ez országban úr Istennek, asszonyunk Szíz Máriának és az mennyei dicsőségös szentöknek tisztösségökre, kiket kilemb-kilemb valálokkal,⁴¹ és kívül-belől való szépségökkal meg-erősöjtvén, kiket az mastani jobbágyurak és nemesek fel égetnek, el pusztójtnak és magoknak foglalnak, kiknek bosszú állója az teremő úr Isten.

Ennél sokkal több hadakozási voltanak bódog szent királnak ez szegén országnak ótalma mellett, kiket ha mind meg íránk, idő sem szenvedné. Annak okáért késálgoggyunk⁴² arról ő szent neve dicséretire, melly szorgalmas lett legyen mind ő asszon feleségével Késlával⁴³ szent-egyházaknak gond-viselésében. Úgy olvastatik rólok az ország krónikájában, hogy minden esztendőben el járják vala ez országot⁴⁴ meg-látogatván, nézőgetvén minden szent-

³² Szöv.: hispánt. Jav.: ispánt.

³³ Isztragomi = esztergomi.

³⁴ Meg győzte = legyőzte.

³⁵ Szennék meg = szűnne meg, hagyná abba.

³⁶ erőszak = erőszakkal.

³⁷ Szöv.: Havas-elföldében. Jav.: Havas-Alföldében.

³⁸ Szent István a bolgárok és a görögök ellen vezette e hadjáratot, nem pedig az oláhok ellen. Keán = a bolgárok „kán”-ja.

³⁹ L. a 12. jegyzetet.

⁴⁰ A népies etimológia ezúttal ráhibázott a valóságra, mert a két név között, „Szoltán” és „szultán” között nyelvi összefüggés valóban van (vő. Szentpétery: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. I. 101. 1. 2. j.) - történeti annál kevésbé.

⁴¹ valálokkal = helyiségekkel.

⁴² késálgoggyunk = harcoljunk, foglalatoskodjunk.

⁴³ Késla = Keisla, Gizella.

⁴⁴ Szöv.: országok. Jav.: országot.

egyházakat, kikben kívül-belől ha mi fogyatkozást láttának, addég onnen el nem mentenek míg szerével meg nem építtették. Azonképpen Késla kerálné asszon mise mondó ruhákat, oltár ötözetöket, keresztekét és egyéb egyházi-béli ruhákat meg-nézögetvén meg ujjogat vala. Továbbá egyházi népekről és fejedelmekről az szent királnak olly nagy gongya vala, hogy ennen maga meg látogatta őket, vizitálta, egzaminálta, ha jól él, avagy gonoszúl, ha anya-szent-egyházhoz lát, ha vigyáz az szegén népön, ha pásztorságát szerével⁴⁵ viseli, akár papok voltak, avagy kalastromban lakozó barátok. Ha kit látott, hallott restnek, tunyának lenni, meg feddötte, korrigálta, ha kit látott, hallott szent életűnek lenni, azt lelke szerint szerette és élt tanácsával. És érsekké, püspökké emelte, szentölte őket, mint olvastatik, hogy Szent Mártonból, az apátúr szerzetből isztragomi érsekké választá egy szent életű frátert, kinek Sebestyén vala neve, kalacsai érsekké fráter Asztrikost, pécsi püspökké fráter Maurost, ilyen szent atyákat, kik nem pusztítottak mint az mastaniak, kik gonosságra nem költöttek az szent-egyház jószágát, mint az mastaniak, kik el nem rekkentöttek⁴⁶ Krisztusnak részét, jószágát, mint az mastaniak, kik sem hásártra,⁴⁷ sem torkosságra, sem drága ruházatokra nem vesztögették az szent alamisnát, mint az mastaniak: annak okáért minemő jámborságában és szent életben éltenek az régiek, nyilván vallyá anya-szent-egyház. Viszon ellen az mastani országoló és egyház bíró fejedelmekkel pokol, nem mennyország telik bel. Mert Szent Gergel doktor mondása szerint annyé halárra méltók, mennyé sok számtalan, gonosz törvént, hamisságot és förtelmes példát holtok után hattanak.

Továbbá melly nagy irgalmas szívő volt bódogságus Szent István királ, nyilván meg ismertetik, kiről úgy olvastatik, hogy minden koron ő királi aranyas erszénye tellyes volt arany forinttal és pénzzel. Soha olly szegén hozzá nem jühetett, avagy csak látott volna úton el múlni is, hogy hévon⁴⁸ el bocsátotta volna. Egy éjjel kedég fel kele és méne közikben az szegényeknek egy szakcsó⁴⁹ pénzzel. Hogy az szegények azt látták volna, reá rohanának és mind pénzét el ragadozák, mind szép királi ősz szakálát ki szaggatták, hogy mikoron azt szenvedte volna az Isten embőre és Krisztusnak Jézusnak vitéze, nem alojtá⁵⁰ tiszteletlenségre és bosszúságra. De nagy eremmel és hála adással az édes teremő úr Istennek szent sziléje képe eleiben méne és térdre esvén, monda nagy fel szóval és sírással: „Ó, mennyei dicsőségnek királné asszonya és énnekem! Íme, kit te királlyá tettél, az te vitézid minemő tisztösséggel illeték! Ha ellenségem tötte volna rajtam, hát te szent segedelmeddel meg állanám bosszúmat. De ezt kívánom én nekem az erek bódogságban meg-fizetni Idvezejténknek mondása szerint: »Ti fejetöknek egy haj szála sem vész el.«” Hogy ezenképen imácságát el végezte volna, az szent királ szívében meg vigasztaltaték asszonyunk Máriától és nagy hála-adással házában méne.

Immáron lássok meg, miképpen az angyali szent koronával megkoronáztaték. Az időben, mikoron Gyejsa meg holt volna, négyed esztendőre kelvén kildé bé kalacsai érseket Rómában úr pápához, kinek Asztrikus, avagy Anasztázius Lestá⁵¹ vala neve, hogy ez újonnan való keresztyéneknek Magyar-országon kildene pápai áldomást,⁵² hogy a minemő szent-egyházakat

⁴⁵ szerével viseli = pontosan annak rendje és módja szerint teljesíti.

⁴⁶ El rekkentöttek = megsemmisítették, elpusztították.

⁴⁷ hásárt = hazardjáték, szerencsejáték.

⁴⁸ hévon = hiún, üresen.

⁴⁹ szakcsó = zacskó.

⁵⁰ alojtá = tekintette, vélte.

⁵¹ Asztrik kalocsai érseket soha nem hívták Anasztáziusnak. Az Anasztázius nevű esztergomi érsek pedig valószínűleg Radla, morva egyházi férfiúval azonos. II. Sylvester pápa eredeti neve: Gerbert de Aurillac volt. A „Lestá” Toldy Ferenc szerint Anasztázius régi magyar neve.

⁵² áldomást = áldást.

rakatott volna, szentöltetnék meg és egy királi koronát, kivel szentöltetnék fel az királságra, mert még csak választatus volna. Azon időben másfelül Miska is, lengyel királ úr Istennek malaszttyából keresztyénné lett vala és ugyan azért, az az királi méltóságnak koronázattyáért kildött vala be úr pápához, kinek immáran meg szerzette vala az szent koronáját. És melly napon, ki akarná kildeni az lengyel királnak követit, azon éjjel Istennek szent anyyala meg jelenék úr pápának álmában mondván: „Az koronát, kit szörzöttél, hónapi napon ismeretlen népnek követi jűnek hozjád, kik koronát kérnek az ő fejedelmőknek atyai áldomással, és kétségnél kil⁵³ azoknak aggyad, mert ötet illeti az ő nagy érdemes voltának miatta.” És azonképpen Asztrikus érsek másod napon úr pápához bel-jutván és az követségöt meg-jelentvén minden volta képpen, hogy azt hallotta volna úr pápa, nagy erembe lén rajta és mindent meg engede nagy atyai szeretettel és az anyyali koronát néki adá, annak felette egy arany keresztöt, hogy szent királ előtt hordoznák, az szent-egyházakat kedég, mint akarná, úgy szentöltetné. És monda: „Jöllehet én szent apostol helyött legyek, de méltán Krisztus Jézusnak apostola, ki miatt ennyé népet hajtott meg az úr Isten.” Annak utánna Asztrikus érsek nagy eremmel haza jöve szent királhoz és az Lengyel-országbeli királnak más koronát szereztete. Minemő szent életben élt legyen kedég dicsőséges Szent István királ mind holtig, ki jelenteti ígéről-ígére kivé. Azt láttok, hallyok, hogy még sem jobb, sem olyan Magyar-országban nem támadott, kiben annyé irgalmasság és igasság lett volna, kiknek miatta méltán érdemlé az szent mennyei konfesszorságot, ez világi és mennyei szent koronát és mind egész keresztyénségben való dicséretes fel-magasztalást.

De mikoron az kegyelmes úr Isten meg akarta volna nyugotni az sok munka után ő hív, szerelmes szolgáját, először ilyen nemő mennyei csodával akará az ő szent halálát ki jelenteni. Az időben mikoron írának ezer huszon két esztendőben, nagy sok égetések lesznek vala ez országban, nagy feld indulások és Áldozó másod napján olly mint tiz óra felé két fényes napok láttatának az égen. De annak utánna eggyé lének esmég. Kik sirattyák vala az szent királnak halálát és ez szegén országnak halála után való veszedelmét, kik mind bel telének, mint az ország krónikájában meg vannak írván.⁵⁴

Mikoron azért az szent királ úr Istennek irgalmassága szerént és az ő szent érdeme szerént minden ellenségit meg győzte volna, körül való országbeliekkel békesége lett volna, miért az isteni szolgálatot felette igen szereti, ájotya vala,⁵⁵ gondollya vala ennen magában, hogy ez sok ez világi gondot le vetné róla és ő vénségében mindenestűl fogva úr Istennek adná magát, csak lelkiekben lenne foglalatus és az ő szerelmes fiának adná az szent koronát mind az ország gongyával, mert láttya vala, hogy méltó és elég volna reá és mindenek felette szeretnék és tisztólnék az ő nagy szentséges életének és erköcsének tekéltességéért. De nem tuggya senki az úr Istennek titkát, tanácsát. Nem véli vala az szent királ ő szent fiával, mit akarna tenni az felséges mennyei királ ő királ szolgáival. Elöl vevé az szent királnak akarattyát úr Istennek akarattyá és szíz Szent Imre királt hamar annak előtte ki vévé az világból, mert ollyan szeplőtelen és minden jószágos mívelkedetnek patikáját méltóbb vala menyországban fel-magasztatni, honnem⁵⁶ ez halandó világon királlyá emelni. Inkább illeti vala az nemes kéncsöt Krisztusnak tárházában helyhözteni, honnem kilemb-kilemb ez világi gondoknak miatta meg fejtetni.⁵⁷ De mikoron hallották volna az szent királ fiának halálát, mondhatatlan nagy

⁵³ kétségnél kil = kétség nélkül.

⁵⁴ Áldozó másod napján: Áldozócsütörtökre következő napon. E csodajeleknek aligha volt közülük Szent István halálához, mely tizenhat év múlva következett be.

⁵⁵ ájotya vala = áhítja vala.

⁵⁶ honnem = hogynem, mintsem, hogy.

⁵⁷ meg fejtetni = felbomlani, elpusztulni.

keserőség, bánat és siralom támadta mind ez egész országban, nagyobbban kedég az ő édes szüleinek. Annak okáért látván az szent királ, hogy reménségétül meg fosztatott volna, nagy gondban esék, annak utánna nagy betegségben, kinek halál is lén az utóllya, mert senkit nem lát ő rokonsági közzől az királságra ő természeti szerént méltónak és elégnek lenni. Ez ország-béli nép kedég felette fajtalan⁵⁸ vala és hajlandó minden gonosságra. Mikoron azért látná, hogy úr Istennek akarattya el közelgett és naponkéd el fogyatkozik erejiben, kildé igen hamar egy Buda nevő ispánnyát, Egyöd fiát az ő attyának öccse fia után, kinek Vászul vala neve, kit azon időben ő gonosságáért tartat vala nitriai pispeknek fogságában, míg magát meg jobbojtaná, hogy hozjá hínák, miért, hogy egyéb közelben való vér nem lelettetik vala és néki adná az királságot, míg meg halna. Hogy Késla királyné asszon hallotta volna királnak akarattját, meg bosszulá és tanácsot tarta Budával, miképpen Vászult el veszthetnék és az királságot az királné asszon rokonságának szerezhetnék, Péter királnak. Igen hamar Budának fiát, kinek Sebüs⁵⁹ vala neve az királ követinek előtte el kildé és Vászulnak ki tolatá szemeit azon temlecbe és fileit önnal be enteté, kit mikoron azonképpen szent királ elében vittének volna, látván az kegyetlenségöt annál is inkább meg búsula és halárra nehezödék. És bel hivatá az egyházi fejedelmeket és kik akkoron jelen valának paraszt urakat, kik mind úr Istent fellyebben félnék, tisztólnék és nagy édes atyai beszéddel utolsó testámentom szerént kéré és inté őket, hogy ollyat tennének királlyá, ki elég volna reá és hogy az szent keresztyén hitöt el ne hadnák,⁶⁰ kit fel vettenek volna, mindenben igazság szerént élnének, isteni és egymáshoz való szeretetben állhatatosok lennének, szent alázatosságban járnának és kivált képpen ez szegén keresztyén országot ellenségtül ótalmaznák. Annak utánna fel emelé ő édes kezeit, szemeit és szivét-lelkét mennyeknek szent országára és nagy siralmas és nagy kenyőriutes szóval monda: „Ó, mennyeknek királné asszonya, Istennek szent Anyja, és ez világnak meg épőjtő nemes Asszonya, dicsőséges Szíz Mária, te szentséges kezeidben és oltalmad alá adom és ajánlom anya-szentegyházat, mind benne való fejedelmekkel és lelki népekkel egyetembe és ez szegén országot mind benne való urakkal és szegénnyel, bódoggal egyetemben, hogy en te legyél Asszonyok, és ótalmok és az én leikömet te szent markodban.” Annak utánna szentséget vén hozjá és meg keneték. De miért azon napokban anya-szent-egyház illi vala Nagy-Bódog-Asszon innepének oktáváját, annak okáért nagy jó hitben, bizodalomban, tellyes lelki nemes jószágokkal és mennyei koronára való érdemmel úr Istennek és asszonyunk Szíz Máriának ki bocsátá lelkét és szent angyaloknak seregében nagy édes énekléssel az erek bódogságra viteték, azon időben, mikor Krisztus sziletetinek utánna írának ezer harminc négy esztendőben.⁶¹ És lén nagy eremek rajta az mennyei szentőknek, szent angyaloknak, hogy ollyan nemes, érdemes szent konfesszor ment volna az ő társaságokban mind ő szent fiával. De viszont ellen lén nagy sírás, óhajtas ez szegén országbéli új keresztyéneknek, hogy ollyan szent és kegyes attyoktól meg váltanak volna. És Magyar-országban minden öröm, vígasság nagy keserőségre változék és minden rend-béliek nemessek, nemtelenek, szegények, kazdagok hegedülést, sípolást, dobolást, táncot három esztendőég meg tiltottak lenni, de mindenek gyászolák nagy sírással az szent királnak halálát. De az ő keserőségek végre eremre téré erekkül-erekké. Mert mikoron Fejér-várott el temették volna, gyakortá éjjel, veternyének idejin az ő szent koporsójánál angyali szép éneklésöket hallnak vala és nagy édes illatokat éreznek vala. Mikoron azért ott azon helyen negyven öt esztendőég nyugodott volna kanonizálásnál kíl, úr Istennek akarattyából, ki meg akará mutatni az ő hiveinek érdemes voltokat, úr pápának, ki azon időben vala, méltónak láttaték magyar országbéli nemes

⁵⁸ fajtalan = zabolátlan erkölcsű.

⁵⁹ Sebüs = Sebös.

⁶⁰ Szöv.: handák. Jav.: hadnak.

⁶¹ Szent István halálát illetően négy évet téved a szöveg.

szentöket fel-emelni helyekről és tisztöletesb herre helyhötni és meg kanonizálni.⁶² Azon időben kedég birja vala az angyali szent koronát dicsőséges Szent László királ, ki mikoron úr pápának levelét és atyai szent áldomását érdemlette vóna venni, egyben hívá mind egyházi fejedelmeket, mind országbeli urakat. És harmad napi bejtnek és ájotatus⁶³ imáccságnak utánna asszonyunk Szűz Mária egyházában gyűlvén szent misét szolgálának halottaknak, alojtván sokaktúl, mint ha egyéb bínes embernek teste szerént, az szent királnak is teste porrá lett volna. De bizonyával miképpen mindenek élnek az élő úr Istennel, nem hagyá el az ő szerelmes szolgálait még holtuk után is, ime azért úr Istentúl nagy csoda dolog. Mikoron az koporsónál az marván követ fel emelték volna, olly nagy mondhatatlan szép illat származék ki a koporsóból nem csak azokra, kik ott jelenen valának, de mind az egész várasra, uccánkéd alojtván, mint ha paradicsomba volnának. És mind nagy isteni dicséretre és hála-adásra rémulének. Láták annak utánna, az szent tagok szép verhenyüs vízben nyugosznak, mint ha szép illatú balszamomban fürödnének. És nagy, szép, tiszta fátyolban és gyócsban ki szedék az szent kéncsöt és az nagyobbik szent-egyházban vivék, hol mastan tisztöltetik úr Istenben. De mikoron az szent királnak jogját és ujjában való királi gyűrűjét akkoron semmiképpen meg nem lelték volna sem az koporsóban, sem kívül, kit úr Isten az ő szerelmes szolgáljának továbbá való dicséretre el enyészött vala, annak utánna csodaképpen szent angyala miatt ki jelenté elészer egy Merkurius nevő jámbor fráternek, ki szekuláris⁶⁴ pap voltában Fejérvári szent-egyházban kusztosságot⁶⁵ viselt vala. És ő általa mind egész magyar országbeli hívőknek nyilván adá lenni és anya-szent-egyház azon napot szent inneppel illi⁶⁶ és tisztöli nagy sok csoda-tételnek okáért. Mert úgy olvastatik ez szent királról, hogy nagy sok dicséretes dolgokat tett vala ő királi kezével, tudnia illik szegényeknek éltetése, foglyoknak és nyomorultaknak meg szabadojtása, mesztelenöket ruhásván, szarándokokat bel fogadván, árvákat, özvegyöket meg segejtvén, Krisztusnak vég-vacsoráját ennen két kezeivel szerzi vala meg ő édes Meg-váltójának tanúsága szerént és annak utánna mindennek alamisnát osztogatván, nem hamisan keresetből, de tulajdon igaz jószágából. Ennen magának naponkéd való életét, szikségét meg szaggattya vala, hogy valami szegényeknek és egyháziaknak avagy egyházbéli szolgálóknak bévebben adakozhatnék. Mind ez illyen szentséges dolgokból ismerhettyök, hogy úr Isten az ő szent jogját kivált képpen fel magasztalni akará ez világon, kikből minemű nagy és felséges érdeme és dicsőséges koronája légyen az erek bódogságnak, végére senki nem mehet, hanem hitünkkel bírhattok meg. Melly édes, véghetetlen és halhatatlan, ervendetes dicsőségöt és ezen világon békeségös életöt engeggyen minekünk mi édes szent királunknak érdemének miatta Atya, Fiú, Szent Lélek, egy mindenható úr Isten erekkül-erekké. Ámen.

-oOo-

⁶² fel emelni helyekről = a szentek földi maradványait exhumálni, kiemelni. Ez az un. „elevatio”.

⁶³ ájotatus = áhítatos.

⁶⁴ szekuláris = világi.

⁶⁵ kusztosságot viselt vala = sekrestyés volt. Így nevezték különben az örkanonokokat is, kikre a templomi kincsek, ereklék voltak bízva.

⁶⁶ illi = üli.